

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİ HUKUK ANABİLİM DALI

MÜKELLEFLERİN VERGİYİ
ALGILAMA VE TUTUM ANALİZİ;
ERZİNCAN ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Ekrem AKBULUT

Danışman

Prof. Dr. Murat NİŞANCI

Erzincan 2014

TEZ KABUL TUTANAĞI

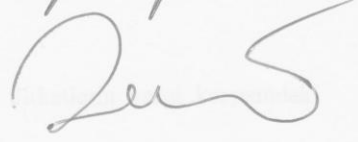
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Mali Hukuk Anabilim Dalının Mali Hukuk Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Prof. Dr. Murat NİŞANCI

Jüri : Doç. Dr. İbrahim ÖZBAY

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Zülküf AYRANGÖL

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 22 / 07 / 2014

Doç. Dr. Ayhan DÖNER

Enstitü Müdürü

MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA VE TUTUM ANALİZİ; ERZİNCAN ÖRNEĞİ

Ekrem Akbulut

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2014

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat Nişancı

ÖZET

Çalışmada Erzincan'daki Limited ve Anonim Şirketlerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında mükelleflerin davranışlarının psikolojik ve sosyal yönü, vergiye karşı gösterdikleri davranış biçimleri ve bu davranışları belirleyen faktörler ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında, mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarını değerlendirebilmek amacıyla, Erzincan ilinde 284 vergi mükellefine anket uygulanmıştır. Anket uygulaması sonucu elde edilen veriler SPSS 15 istatistik programı ile Sıklık (yüzde), Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis H testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre Erzincan'daki mükelleflerin vergi karşısında göstermiş oldukları tutum ve davranışlara etki eden faktörler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Mükellef davranışları, Erzincan

ANALYSIS OF TAXPAYER PERCEPTIONS AND ATTITUDES TOWARDS TAXES; THE EXAMPLE OF ERZINCAN

Ekrem Akbulut

Erzincan University, Institute of Social Sciences, Department of Financial Law

Thesis of MA, July 2014

Counsellor: Prof. Dr. Murat Nişancı

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the attitude and behavior of Limited and Incorporated Companies in Erzincan towards taxes.

The first part of the study evaluated the psychological and social aspects of the taxpayers' attitudes, the types of behavior they demonstrated towards taxes, and the factors that shaped these behaviors.

In order to assess the behavior of taxpayers towards taxes within the context of this study, a questionnaire form was administered to 284 taxpayers in the province of Erzincan. The questionnaire data was then analyzed by using Frequency (percentage), the Mann-Whitney U test and the Kruskal-Wallis H test with the aid of the SPSS 15 statistical program. Based on the analysis results, we attempted to determine and evaluate the factors that affected the attitudes and behaviors of taxpayers in Erzincan towards taxes.

Key Words: Taxes, Taxpayer Behaviors, Erzincan

ÖNSÖZ

“Mükelleflerin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi; Erzincan Örneği” konulu tez çalışmamı hazırladığım süre içinde ilgi ve yardımları için danışman hocam sayın Prof. Dr. Murat NİŞANCI’ya, Yrd. Doç. Dr. Harun YENİÇERİ’ye,

Tezimin hazırlanmasında beni cesaretlendiren ve istatistiki analizlerin yapımında bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım değerli arkadaşım Yrd. Doç. Dr. M. Zahid ÇÖGENLİ’ye,

Bugüne kadar maddi ve manevi desteklerini ile hep benimle olan sevgili anneme, babama ve kardeşlerime, çalışmayı hazırlarken sıkıntılara katlanan ve desteklerini esirgemeyen değerli eşim Ayşegül AKBULUT’a ve hayatımıza girdiğinden beri neşe ve sevgi kaynağımız olan kızlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ekrem AKBULUT

Erzincan, 2014

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
EKLER LİSTESİ.....	X
TABLolar LİSTESİ	XI
I. GİRİŞ	1
II. VERGİLEME VE MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA	
BİÇİMLERİ	3
A. Verginin Tanımı	3
B. Vergilemeden Beklenen Amaçlar	3
C. Vergilemenin Psiko-Sosyal Yönü.....	4
III. MÜKELLEFLERİN VERGİYE KARŞI DAVRANIŞLARINI	
BELİRLEYEN FAKTÖRLER	6
A. Bireysel Faktörler	7
1. Vergi Ödeme Gücü.....	7
2. Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci	8
3. Eğitim Düzeyi.....	10
4. Aile Ölçeği	11

5. Devlete Bağılılık.....	11
6. Siyasal İktidara Bakış Açısı	12
7. Yüklümlülerin Diğer Yüklümlülere Bakış Açısı.....	13
8. Kamu Hizmetlerinin Yüklümlünün Tercihlerine Uyumluluğu ve Kamu Gelirlerinin Etkin Kullanımı	13
9. Kişisel Etkenler	14
a) Mükelleflerin Yaşı.....	14
b) Mükelleflerin Cinsiyeti	15
c) Mükelleflerin İrki	15
d) Mükelleflerin Dini.....	16
e) Mükelleflerin Medeni Durumu	16
f) Mükelleflerin Mesleği	16
B. Çevresel Faktörler.....	17
1. Vergi Yönetimi ve Vergi Sisteminden Kaynaklanan Etkenler	17
2. Ekonomik ve Siyasal Yapı İle İlgili Etkenler.....	18
IV. MÜKELLEFLERİN VERGİYE KARŞI TUTUMLARI VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ	20
A. Karar Alma Mekanizmasını Yönlendirme	21
1. Oy Kayması.....	21
2. Baskı Gruplarını Harekete Geçirme	22
B. Vergiden Kaçınma	22
1. Vergiyi Doğuran Olaya Sebebiyet Vermemek.....	23
2. Kanunlardaki Boşluklardan Yararlanmak	23
C. Vergi Kaçakçılığı.....	24
1. Tanımı	24

2. Şekilleri	25
3. Etkileri	26
D. Vergi Borcunu Geç Ödeme	26
E. Vergi Grevi	28
F. Vergi Yansıması.....	29
G. Göç	30
V. ERZİNCANDAKİ MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA BİÇİMLERİ VE VERGİYE KARŞI TUTUMLARINA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI VE ANALİZİ.....	
31	31
A. Araştırmanın Amacı	31
B. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	32
C. Araştırmanın Yöntemi	33
D. Araştırmanın Bulguları	34
1. Katılımcılara İlişkin Temel Bilgiler	34
a) Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları.....	35
b) Katılımcıların Mükellefiyet ve Gelir Durumuna Göre Dağılımları ..	37
c) İşletme Yapılarına Göre Dağılımları.....	38
2. Mükelleflerin Vergiyi Algılama ve Tutumu İle İlgili İfadelere Yaklaşımları.....	40
a) Vergi Ödeme Gücü.....	40
b) Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci.....	41
c) Devlete Bağlılık.....	43
d) Siyasal İktidara Bakış Açısı	45
e) Yükümlülerin Diğer Yükümlülere Bakış Açısı.....	46

f) Kamu Hizmetlerinin Yükümlünün Tercihlerine Uyumluluğu ve Kamu Gelirlerinin Etkin Kullanımı.....	48
g) Vergi Yönetimi ve Vergi Sisteminden Kaynaklanan Etkenler	50
h) Ekonomik Yapı İle İlgili Etkenler.....	58
3. Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi.....	59
a) Toplam değerler açısından mükelleflerin özelliklerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları	60
b) Her bir soru açısından mükelleflerin özelliklerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları	62
E.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR.....	87
İNTERNET KAYNAKLARI.....	91
EKLER	92

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
KWH	: Kruskal-Wallis H Testi
MWU	: Mann-Whitney U Testi
p	: Anlamlılık Düzeyi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SD	: Serbestlik Derecesi
SO	: Sıra Ortalaması
VUK	: Vergi Usul Kanunu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Bireysel ve Çevresel Faktörlerin Vergi Davranış Biçimlerini Etkileme Süreci	6

EKLER LİSTESİ

Ek No	Ek Adı	Sayfa No
Ek 1	Anket Formu	92

TABLolar LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Oranları (Toplam Tahsilat/Toplam Tahakkuk) (1970-2013)	27
Tablo 2	Erzincan İli 2013 Yılı İtibariyle Genel Bütçe Vergi Gelirleri	28
Tablo 3	Evren ve Örneklemdaki İşletmelerin Mükellefiyet Türüne Göre Dağılımı	32
Tablo 4	Yaşa Göre Katılımcıların Dağılımı	35
Tablo 5	Cinsiyete Göre Katılımcıların Dağılımı	35
Tablo 6	Medeni Duruma Göre Katılımcıların Dağılımı	36
Tablo 7	Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Dağılımı	36
Tablo 8	Mükellefiyet Türüne Göre İşletmelerin Dağılımı	37
Tablo 9	Aylık Gelirine Göre Katılımcıların Dağılımı	37
Tablo 10	Personel Sayısına Göre İşletmelerin Dağılımı	38
Tablo 11	İşletmelerin Faaliyet Alanına Göre Dağılımı	39
Tablo 12	İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Dağılımı	39
Tablo 13	Katılımcıların İşletmelerdeki Görev Dağılımı	40
Tablo 14	Vergi, mükelleflerden ödeme gücüne göre alınmalıdır ifadesine yönelik düşünceler	41
Tablo 15	Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir ifadesine yönelik düşünceler	41
Tablo 16	Vergileme açısından gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir ifadesine yönelik düşünceler	42
Tablo 17	Devlet, vatandaşın vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapmaktadır ifadesine yönelik düşünceler	43
Tablo 18	Yapmış olduğum gelir getirici ekonomik faaliyetlerde hiçbir zaman vergi kaçırmadım ifadesine yönelik düşünceler	43

Tablo 19	Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir ifadesine yönelik düşünceler	44
Tablo 20	Vergi ödevi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır ifadesine yönelik düşünceler	45
Tablo 21	Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamaktadır ifadesine yönelik düşünceler	46
Tablo 22	Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödemektedir ifadesine yönelik düşünceler	47
Tablo 23	Bir tanıdığım vergi kaçırır ve yakalanmazsa, bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur ifadesine	47
Tablo 24	Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler ifadesine yönelik düşünceler	48
Tablo 25	Ödediğimiz vergileri kamu hizmeti olarak geri alamıyoruz ifadesine yönelik düşünceler	49
Tablo 26	Ödediğimiz vergiler kamu tarafından etkin kullanılmaktadır ifadesine yönelik düşünceler	49
Tablo 27	Gelir idaresi başkanlığı yeterince mükellef odaklı davranmaktadır ifadesine yönelik düşünceler	50
Tablo 28	Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterlidir ifadesine yönelik düşünceler	51
Tablo 29	Mevcut denetimler ve vergi cezaları, vergiyi ödememiz açısından olumlu etki yapmaktadır ifadesine yönelik düşünceler	51
Tablo 30	Vergi sistemi adaletsizdir bu açıdan vergi kaçırarak önemli bir ahlaki sorun değildir ifadesine yönelik düşünceler	52
Tablo 31	Vergi kanunları yeterince anlaşılır ve açık değildir ifadesine yönelik düşünceler	53
Tablo 32	Vergi mevzuatının sık sık değişmesi vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir ifadesine yönelik düşünceler	54

Tablo 33	Sık sık çıkarılan vergi afları vergi kaçakçılığının nedenlerinden biridir ifadesine yönelik düşünceler	55
Tablo 34	Türkiye'deki tüm mükellefler vergiye karşı tepki duymaktadırlar ifadesine yönelik düşünceler	55
Tablo 35	Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur ifadesine yönelik düşünceler	56
Tablo 36	Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamaktadır ifadesine yönelik düşünceler	57
Tablo 37	Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını artırmaktadır ifadesine yönelik düşünceler	57
Tablo 38	Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir ifadesine yönelik düşünceler	58
Tablo 39	Mükelleflerin Aylık Geliri Açısından KWH Testine Göre Vergiyi Algılama Biçimleri ve Tutumları	61
Tablo 40	Yaş Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları	62
Tablo 41	Değişkene (S17) ilişkin istatistikler	63
Tablo 42	Cinsiyet Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları	63
Tablo 43	Medeni Durum Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları	64
Tablo 44	Değişkenlere (S2-S17) İlişkin İstatistikler	64
Tablo 45	Eğitim Durumu Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları	65
Tablo 46	Değişkenlere (S4-S19-S21) İlişkin İstatistikler	66
Tablo 47	Mükellefiyet Türü Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları	67
Tablo 48	Değişkenlere (S2-S3) İlişkin İstatistikler	68

Tablo 49	Aylık Gelir Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları	68
Tablo 50	Değişkene (S24) İlişkin İstatistikler	69
Tablo 51	Kurumda Çalışan Personel Sayısı Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları	70
Tablo 52	Değişkenlere (S1-S6-S8-S12-S13) İlişkin İstatistikler	70
Tablo 53	Kurumun Faaliyet Alanı Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları	73
Tablo 54	Kurumun Faaliyet Süresi Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları	73
Tablo 55	Değişkenlere (S4-S9) İlişkin İstatistikler	74
Tablo 56	Mükelleflerin Kurumdaki Görevi Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları	75
Tablo 57	Değişkenlere (S1-S24) İlişkin İstatistikler	75

I. GİRİŞ

Vergi, devletin kamu ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplumu meydana getiren gerçek ve tüzel kişilerden karşılıksız ve zorunlu olarak alınmaktadır. Vergi sisteminin temelindeki insan unsuru nedeniyle vergileme, sosyolojik ve psikolojik boyutları göz ardı edilmemesi gereken bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü vergileme ile birlikte gelirinde az ya da çok bir azalma hissedecek olan yükümlüler birtakım psikolojik faktörlerin etkisi altına girebilmekte ve sonucunda tepkilerini farklı davranış biçimleriyle sergilemektedirler.

Vergilerin oluşturulmasında ve konulmasında, vergi etkinliğinin sağlanması için devletin; mükelleflerdeki algı, tutum ve davranışların nasıl olacağını bilmesi ve değerlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, vergilere ilişkin mükellefler üzerinde yapılacak olan ampirik araştırmaların önemi yadsınamayacak derecede büyüktür. Böylece mükelleflerin vergilemeye karşı tutum ve davranışları hakkında edinilen sağlıklı bilgiler, etkin ve adil vergi sisteminin kurulmasında yol gösterici olacaktır.

Bu çalışmada mükelleflerin ödedikleri vergiyi nasıl algıladıkları ve ödeme sürecinde ne tür tutumlar içerisine girdikleri, tutumlarının ne tür davranışlar olarak ortaya çıktığı ve tüm bunları etkileyen faktörlerin neler olduğu hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır.

Bu çerçeve içerisinde ele alınan tez, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın teorik altyapısını oluşturmak amacıyla genel olarak vergileme, mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri, vergiye karşı gösterilen davranışları ve davranışları belirleyen faktörler ele alınmıştır. Mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri davranışları belirleyen faktörler kısmında; vergi ödeme gücü, vergi ahlakı ve vergi bilinci, eğitim düzeyi, aile ölçeği, devlete bağlılık, siyasal iktidara bakış açısı, yükümlülerin diğer yükümlülere bakış açısı, kişisel etkenler, vergi yönetimi ve vergi sisteminden kaynaklanan etkenler, ekonomik ve siyasal yapı ile ilgili etkenlere yer verilmektedir.

Mükelleflerin vergi karşısında göstermiş oldukları davranış biçimleri kısmında ise karar alma mekanizmasını yönlendirme, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, vergi borcunu geç ödeme, vergi grevi, vergi yansımaları, vergi cennetlerine göç konuları teorik çerçevede ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise, birinci bölümde anlatılan teorik altyapı ışığında Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri, vergiye bakış açıları ve vergiye karşı göstermiş oldukları davranışların kişisel nitelikler ve işletme bazlı faktörlerle değişip değişmediğine yönelik yapılan alan araştırmasının bulguları istatistikî tablolar yardımıyla analiz edilmektedir.

Çalışmanın sonuç bölümünde, Erzincan ilinde yapılan bu çalışmanın tamamlanması ile birlikte, Erzincan'daki vergi mükelleflerine yönelik yapılan alan araştırması ile elde edilen bulguların sonuçları değerlendirilip bu sonuçlar ışığında ulaşılan öneriler sunulmaktadır.

II. VERGİLEME VE MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA BİÇİMLERİ

A. Verginin Tanımı

Çağdaş devlet gelirlerinin en önemlilerinden ve en vazgeçilmezlerinden olan vergilerin, her ülkenin ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve demografik yapısı ile yakından ilişkisi vardır. Bu ilişkinin dağılımına ve çeşidine göre de vergilerin ekonomideki ağırlığı değişmektedir. Bu değişimin ağırlığı ne olursa olsun, piyasa ekonomisinin hâkim olduğu ülkelerde toplam kamu gelirleri içerisinde vergilerin ağırlığı % 70'ler ile % 90'lar arasında değişmektedir.¹

Vergi en yaygın tanımı ile devlet veya devletin yetkilendirdiği kamu kuruluşlarının, kamu hizmetlerini finanse etmek ve/veya sosyo-ekonomik amaçlara ulaşılması için, toplumu oluşturan gerçek ve tüzel kişilerden, ödeme güçlerine ve egemenlik hakkına dayalı olarak zorunlu bir şekilde almış oldukları karşılıksız ve ekonomik değerlerdir.²

Vergi mevzuatında verginin tanımı yapılmamıştır. Ancak Vergi, Anayasa'nın 'Vergi Ödevi' başlığını taşıyan 73. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır". Bu maddenin birinci ve ikinci fıkralarında vergilendirmenin mali ve sosyal amaçları vurgulanmaktadır.

B. Vergilemeden Beklenen Amaçlar

Amaçları yönünden vergileme fiskal (mali) ve ekstra fiskal (mali olmayan) şeklinde sınıflandırılabilir. Verginin mali fonksiyonu kamu giderlerinin karşılanması için gerekli olan finansmanın sağlanmasıdır. Bu nedenle verginin bu fonksiyonuna asli fonksiyonu da denmektedir.

¹ Halit Çiçek, Mehmet Karakaş, Abdunnur Yıldız, "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması", Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2008, s.5.

² Osman Pehlivan, *Vergi Hukuku*, Derya Kitabevi, Trabzon 2009, s. 52.

Verginin sadece mali fonksiyonunun olması gerektiğini ve devletin de bu fonksiyonların haricinde piyasaya müdahale etmemesi gerektiğini, yani tarafsız olması gerektiğini klasik iktisatçılar savunmuşlardır. Bu görüşlerinin bir sonucu olarak vergilerin de tarafsız olması gerektiği savunulmuştur. Vergilerin mali olmayan amaçları/fonksiyonları dendiğinde ise, müdahaleci bir devlet anlayışından bahsedilir ve verginin mali fonksiyonlarına ilaveten ekonomik, sosyal ve siyasal fonksiyonlarının da olması gerektiği savunulur. Bu fonksiyonlarına örnek olarak da, tam istihdamı sağlamak, fiyat istikrarını sağlamak, ödemeler bilânçosunu dengelemek, üretimi artırmak, tüketimi yönlendirmek, gelir ve servet dağılımını adil hale getirmek ve nüfusun ıslahı verilebilir.³

C. Vergilemenin Psiko-Sosyal Yönü

Psikolojik algılamalar bireylerin tutum ve davranışlarını belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Algılama, beş duyu organının aktif durumda olduğu dikkatli bir gözleme dayanır ve kişinin zihinsel süreçleriyle tutarlı olarak uyaranları alma ve öğrenme eğilimidir.⁴ Vergileme ile ilgili mükelleflerin tutumları Psikoloji bilimi açısından değerlendirildiğinde, insanların yaşadıkları ve içerisinde buldukları olaylar karşısındaki durumları “algı-tutum-davranış” üçlemesi şeklinde oluşmaktadır. Diğer bir ifadeyle, karar verme sürecinde ilk aşamayı oluşturan algılama, insanların sergileyeceği tutumda belirleyici olmaktadır. Tutum bireyin psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını oluşturan bir eğilim olup en önemli özelliği gözlemlenebilen bir davranış değil, bireyleri davranışlara hazırlayan bir eğilim olmasıdır.⁵

³ Metin Erdem, Doğan Şenyüz, İsmail Tatlıoğlu, *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınları, 4.bs., Bursa 2006, s.186.

⁴ Mehmet Silah, *Sosyal Psikoloji Davranış Bilimleri*, Seçkin Yayıncılık, 2.bs., Ankara 2005, s. 52.

⁵ Hasan Zafer Doğan, *İnsan Davranışları ve İnsan İlişkileri*, Uğur Ofset Matbaacılık, İzmir 1987, s. 62.

Mali olayların bireyler üzerindeki etkileriyle, bireylerin mali araç ve olaylar karşısındaki algı, tutum ve davranışlarının araştırılmasını konu edinen mali psikolojinin, diğer mali araçlarla birlikte çoğunlukla vergilemenin nasıl algılandığını ve ne gibi tepkilere yol açtığı hususunu incelediği söylenebilir.⁶

Mali psikoloji tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerini konu edinirken vergi psikolojisi, mali araçlardan sadece vergilerin mükellef davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmektedir. Vergi psikolojisi birey ve grupların vergileri algılayışı, değerlendirişi ve gösterdikleri tepkilere eğilen bir araştırma alanıdır. Vergi karşısında, vergilendirme yetkisine sahip idareler ile kişi ve kuruluşların davranışlarının incelenip araştırılması vergi psikolojisinin kapsamına girmektedir. Bu anlamda yeni bir verginin getirilmesi veya var olan vergilerde yapılacak herhangi bir değişiklik (vergi oranının, istisna ve muaflıkların yeniden düzenlenmesi) durumunda vergiye karşı tepki ve davranışların doğru bir şekilde değerlendirilmesi vergiden istenen verimin alınması açısından önemlidir.⁷

Mükellefler, vergi alacaklısı devletin amaçlarını ve bu amaçlara uygun olarak konulan kanunları değerlendirerek tepkilerini ortaya koyacaklardır. Bu durum karşısında devlet adına vergi toplamakla yetkili vergi idaresi bir taraftan vergi ile ulaşmak istediği amaçlara ve koyduğu hedeflere ulaşmaya çalışırken diğer bir taraftan beklenen amaçların gerçekleşmesini engelleyecek olan mükelleflerin davranışlarını göz önünde bulundurmaktadır.⁸ Vergi mükelleflerinin gösterdiği tepkiler verginin niteliğine, sürekliliğine, vergi oranlarının yüksekliğine ve mükelleflerin vergi zihniyetine göre değişebilmektedir. Mükelleflerin vergiye yaklaşımlarının incelenmesi devlet ile mükellef arasındaki uyum ve uzlaşmanın sağlanması açısından da önemlidir.⁹

⁶ İnci User, "Vergi Psikolojisi ve Vergilemenin Psikolojik Sınırı", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, S. 1-2, 1992, s. 63.

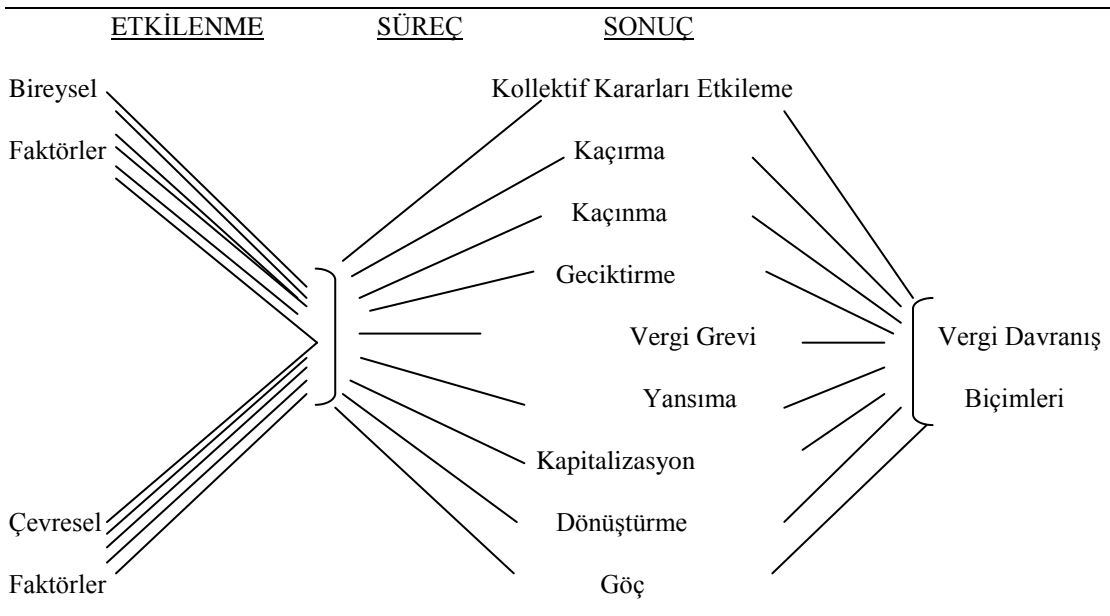
⁷ Çiçek, Karakaş, Yıldız, s. 21-22.

⁸ Hilmi Çoban, *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Ağustos 2004, s. 29.

⁹ Mehmet Yüce, *Vergileme İlkeleri ve Ekonomik Konjonktür Açısından Deprem Vergilerinin Genel Bir Değerlendirilmesi*, *Mevzuat Dergisi*, S. 9, 1999, s. 11.

III. MÜKELLEFLERİN VERGİYE KARŞI DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Vergilendirmenin devlet ve mükellefler olmak üzere iki tarafı vardır. Devlet mükelleflere, otorite gücüne dayanarak koymuş olduğu vergileri ödemelerini zorunlu tutmaktadır. Mükellefler ödeme zorunluluğuna rağmen, vergilere karşı farklı şekillerde ve boyutlarda olmak üzere değişik davranışlar içerisine girmektedirler. Bu davranışların (tepkilerin) en önemlileri; karar alma mekanizmalarına baskı, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, vergi borcunu geç ödeme, vergi grevi, kapitalizasyon, yansıma, vergi cennetlerine göç gibi faktörlerdir. Mükelleflerin vergiye karşı göstermiş oldukları bu davranışlarında bireysel ve çevresel faktörler etkili olmaktadır.¹⁰ Bu faktörlerin, vergi davranış biçimleri üzerindeki etkileşim süreci Şekil I'de gösterilmiştir.

Kaynak: Doğan Şenyüz, *Etkin Bir Vergileme için Yükümlü Psikolojisi*, Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1984, s. 33.

Şekil 1. Bireysel ve Çevresel Faktörlerin Vergi Davranış Biçimlerini Etkileme Süreci

Şekil 1'de vergi davranış biçimleri bağımlı değişken; bireysel ve çevresel faktörler ise, bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

¹⁰ Doğan Şenyüz, *Etkin Bir Vergileme için Yükümlü Psikolojisi*, Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1984, s. 32.

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni nasıl etkilediği, her bir bağımsız değişken ele alınarak aşağıdaki şekilde ortaya konulmuştur.

A. Bireysel Faktörler

Vergi vermede vergi ödeme istekliliğini tayin eden algılara bağlı olarak mükelleflerin davranışlarını etkileyen bireysel faktörler ortaya çıkabilir. Mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını belirleyen bu bireysel faktörleri; vergi ödeme gücü, vergi ahlakı ve vergi bilinci, eğitim düzeyi, aile ölçeği, devlete bağlılık, siyasal iktidara bakış açısı, yükümlülerin diğer yükümlülere bakış açısı, kişisel etkenler başlıkları altında sırasıyla şöyle açıklayabiliriz.

1. Vergi Ödeme Gücü

Yükümlülerin ödeyecekleri vergide eşitliğin sağlanabilmesi, ödeyecekleri verginin iktisadi güçlerine göre alınmasına bağlıdır. Günümüzde bu konuda üç kıstas kullanılmaktadır: Gelir, servet ve tüketim harcamaları.

Gelir kişinin vergi ödeme gücünü yansıtan en önemli ölçüdür. Geliri fazla olan kişilerden çok, az olanlardan az vergi alınması mükelleflerin devlete olan güvenini arttırarak daha fazla vergi toplanacaktır. Gelir, vergi ödeme gücünü yansıtan en iyi kriter olmasına rağmen, en az geçim indirimi ile istisna ve muafiyetler gibi sebeplerle gelirin tamamı vergilendirilemez. Vergilemede ayrıca, gelir miktarının yanısıra gelir elde eden kimsenin kişisel, medeni, ailevi, sağlık durumu gibi sübjektif unsurlar ile gelirin elde edildiği kaynağa da dikkat edilir. Servet, gelirin birikmiş halidir, dolayısıyla, bir kimsenin veya ailenin vergi ödeme gücü sadece bir yıl içinde elde ettiği gelire değil, aynı zamanda sahip olduğu servete de bağlıdır. Tüketim harcamaları ise, gelirin elde edilmesi ve servetin mülkiyetine sahip olunması kadar, gelirin yâda servetin elden çıkartılması yani, harcanması da vergi ödeme gücünün ayrı bir belirtisi olarak kabul görmektedir.¹¹

¹¹ Halil Nadaroğlu, *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 10.bs., İstanbul 1998, s. 377-378.

Verginin ödenmesi, yükümlülerin gelir, tüketim veya tasarruflarında azalmaya neden olmaktadır. Gelir grupları açısından bakıldığında vergiler, yüksek gelir gruplarında lüks tüketim ve tasarruflardan, düşük gelir gruplarında ise zorunlu tüketime giden kısımdan sağlanır. Bu nedenle düşük gelirlilerden alınan vergiler, yüksek gelirlilerden alınan vergilere oranla daha fazla subjektif yüke yol açar. Vergiye karşı tepkilerin minimum düzeyde tutulması için yükümlülerin ödeme gücüne uygun vergilendirilmeleri bu yüzden önem kazanmaktadır.¹²

2. Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci

Ahlak, sosyal ilişkilerde ya da kişiler arasında rehberlik sağlamak için geliştirilen kurallardan oluşan düzgüsel bir sistemdir. İşlevi insan ilişkilerini bir sisteme oturtmak ve düzenlemektir. Bu bağlamda vergi mükelleflerinin vergileme karşısındaki davranışları vergi ahlakı tarafından belirlenir.¹³

Vergi ahlakı, “gelir kazananların vergilerini yasaya uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargılarıdır”.¹⁴

Vergi ahlakı, vergilerin bireyler üzerinde nasıl dağıtılacağını, yani yükümlülerce nasıl yüklenileceğini etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda yükümlülerin vergiye karşı davranışlarıyla vergi ahlakı arasında sıkı bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.¹⁵

Vergi ahlakı, vergi ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilme derecesi olarak tanımlanır. Yasal olarak ödenmesi gereken vergi borcunun eksiksiz ödenmesi, vergi ahlakının yüksek olduğunun göstergesidir. Vergi bilinç ve ahlakının özümsemiği ülkelerde yükümlüler vergi görevlerini daha titiz bir şekilde yerine getirmektedirler.

¹² Çiçek, Karakaş, Yıldız, s. 29.

¹³ Ali Rıza Gökbunar, Sibel Selim, Halit Yanıkkaya, “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, *Ekonomik Yaklaşım*, c.18, S. 63, s. 71.

¹⁴ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayıncılık, 3. bs, İstanbul 2002, s. 696.

¹⁵ Günter Schmolders:“*Mali Psikoloji*”, Maliye Enstitüsü Konferansları, Onbeşinci Seri, İstanbul, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yayınları, No:34, 1968, s.14.

Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri'nde tahsilât yönüyle ulusal düzeyde % 85'lik bir gönüllü uyumun olması, vergi bilinç ve ahlakının yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.¹⁶ Vergi ahlakı, ödenen ile ödenmesi gereken vergi ilişkisine dayanmaktadır. Bu ilişki oransal bir ilişkidir ve teoride “vergi dürüstlüğü standardı” olarak ifade edilmektedir. Ayrıca vergi ahlakı toplumdan topluma farklılık arz etmektedir. Yani bir toplumda bu standart yüksek iken başka bir toplumda nispeten daha düşük olabilmektedir.¹⁷

Bireylerin iç ve dış güvenliği, toplumsal düzeni ve kamusal hizmetlerin sağlanması adına kendilerine düşen bedelin (verginin) farkında olması vergi bilincine işaret eder.¹⁸

Vergi bilinci kavram olarak şu şekilde tanımlanmaktadır. “Kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi açısından, verginin önemini bilen toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirme konusundaki istekliliklerinin düzeyine vergi bilinci denilmektedir”.¹⁹

Diğer bir tanım ile vergi bilinci, vatandaşlarımızın elde ettikleri gelirlerinden, servetlerinden veya yaptıkları harcamalarından; devletin görevlerini yerine getirirken yaptığı giderlerin karşılanmasına, ilgili mevzuata uygun olarak katkıda bulunmaları gerektiğinin farkında olmalarıdır. Cezai yaptırımlar, vergiye uyumu sağlamada ve yükümlülüklerle uyumsuzluğu önlemede her zaman yeterli olmamakta, bu nedenle toplumda vergi bilincinin de yerleşmiş olması gerekmektedir.²⁰

Yapılan tanımlarda vergi bilinci kavramıyla ilgili olarak vurgulanan hususlar mükelleflerin vergilerle ilgili farkındalığı olup vergi mevzuatı ve uygulaması konusunda bilgi sahibi olmaları, vergileri ödeme ve ödememe yönündeki isteklilikleri ve verginin neden alındığının bilinmesidir.

¹⁶ Harun Yeniçeri, “Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Araştırma” Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 9. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya 10–14 Mayıs 2004, s. 914.

¹⁷ Şenyüz, s. 42.

¹⁸ Erol Çember, “*Fiş Almayana da Ceza*”, Anadolu Ajansı, http://www.alomaliye.com/ekonomi/fis_ceza.htm (28.06.2012).

¹⁹ Abdurrahman Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, 10. bs, Ankara 2006, s. 180.

²⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı, “*2009–2013 Stratejik Plan*”, Yayın No.74, Ankara 2008, s. 40.

Vergi bilinci ve vergi ahlakı, mükelleflerin vergiye yaklaşımını ve davranışlarını etkileyen psikolojik faktörlerin başında yer almaktadır. Verginin, kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için, toplumda sağlıklı bir vergi bilincinin oluşması gereklidir. Her ne kadar vergi bilinci ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkenin çeşitli bölgelerinin gelişmişlik düzeyine, kültür ve ahlak anlayışına göre değişmekte ise de, genel olarak bir toplumun vergiye bakış açısını yansıtmaktadır. Bir ülkede vergi bilincinin yerleşmesi uzun yıllar, büyük uğraş ve çabalar gerektirirken, bunun zedelenmesi için birkaç olumsuz faktörün etkisi yeterli olmaktadır.²¹

3. Eğitim Düzeyi

Bilindiği üzere eğitim, insan ve toplum üzerinde bazı olumlu davranışların ve tutumların kazandırılmasına yönelik faaliyet ve çaba olarak kısaca ifade edilebilir. Verilecek eğitimler vergi mükelleflerinin vergilere ilişkin davranışlarını yönlendirerek vergi bilincinin oluşturulması ve vergi ahlakının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Eğitim düzeyi, verginin kabul edilmesini kolaylaştırmak ve vergi uygulamalarının gerçekleştirilmesini sağlamak bakımından, vergiler üzerinde etkili olur. Eğitimle sorumluluk sahibi bilinçli bir topluluk oluşturulur. Eğitim düzeyinin düşük olması bazı yükümlülerin vergiye karşı olumsuz tavır takınmalarına neden olmaktadır.²²

Eğitim, bireylerin tüm yaşamını etki içine alan, etkileşim içinde olduğu alanlar itibarıyla çok yönlü bir yapıya sahiptir. Eğitim bireyi iyi vatandaş olma katılımcı olma, sorgulayabilme, bilgiye ulaşabilme vb. birçok yönüyle geliştirme gücüne sahiptir.

²¹ Adnan Gerçek, Mehmet Yüce, “Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları*, 1998, s. 62.

²² Cuma Çataloluk, “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, S. 20, 2008, s. 219.

Eğitim düzeyinin yüksekliğinin vergiye uyumu kolaylaştırdığı düşünülür. Eğitim düzeyi yüksek olan yükümlünün vergilemeye ilişkin bilgi seviyesi artar, öte yandan bilgisizlik nedeniyle ortaya çıkabilecek işlem maliyetleri azalır. Bu ise yükümlünün vergiye uyumunu kolaylaştırır.²³

4. Aile leği

Yükümlünün vergiye karşı tutumu onun sahip olduğu aile yapısı, anlayışı ve ailede kişi başına düşen gelire göre de şekillenmektedir. Burada deme gücüyle irtibatlandırılmasına rağmen, aile leği, ailenin kaç kişiden meydana geldiği, kavram olarak aileden ne anlaşıldığı ve buna bağlı olarak bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ne çıkmaktadır. Bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı fazla olan bir vergi yükümlüsü kendisine nazaran daha az sayıda kişiye bakan birisiyle aynı vergi diliminde bulunmalarına rağmen taşıdıkları yk aynı olmamakta ve tepkileri de farklılaşmaktadır. Tek başına yaşayan ve yeterli gelire sahip olan bir bireyin daha sonra evlenip ocuk sahibi olması durumunda, daha önce yeterli olan gelirinin sonucunda fedakrlık olarak alınmayan vergi anlayışı değişecek ve vergi bir olumsuzluk olarak değerlendirilerek tepki gösterilebilecektir. Burada önemli olan husus toplam gelirden ziyade, fert başına düşen gelirin aile bireylerinin asgari ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığıdır.²⁴

5. Devlete Bağlılık

Devlete olan bağlılık, yükümlülerin devlet hakkındaki sahip oldukları düşünceler, onların devlete olan yükümlülüklerini yerine getirdikleri davranışlarında etkili olmaktadır. Devlet kavramı soyut bir kavramdır ve vatandaşlar da soyut olarak tanımaktadır. Bununla beraber, bu kavram hakkındaki değerlendirmelerini somut olaylara göre yapmaktadırlar. Devlete olan bağlılık, devletin devlet olma niteliklerini yerine getirip getirmemesiyle de ilgili olmaktadır ve bunun seviyesi kişiden kişiye göre değişebilmektedir.

²³ Coşkun Can Aktan, Hilmi oban, "Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler", *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006, s.147-148.

²⁴ ataloluk, s. 217

Nitekim yükümlülerin devlet harcamalarından yeterince yararlanmadığı ve fazla vergi ödediği yargısına varmaları ve hükümetlerin iyi bir yönetim sergilemediklerine inanmaları durumunda devlete olan bağlılıklarının gevşeyebileceği ve zayıflayabileceği söylenebilmektedir.²⁵

Vatandaşların devletin meşru otoritesini ve varlığını kabul etmeleri ile devletin sunmuş olduğu hizmetlerden yararlanmaları arasında doğru orantılı bir bağ vardır. Devlete olan bağlılık arttıkça vergiye olan tahammül artacak, bağlılık azaldıkça ise tepkiler artacaktır. Bunu belirlemede de kamu harcamalarının etkinliği ve vergilemedeki adalet önemli rol oynamaktadır.²⁶

6. Siyasal İktidara Bakış Açısı

Parlamentar demokrasilerde siyasi partiler siyasi iktidarı ellerinde bulundururlar ve halktan destek almaları halinde, uygulayacakları programları vardır. Bu programların içinde devlet harcamalarının nasıl karşılanacağı veya vergi uygulamalarını nasıl gerçekleştireceği gibi önemli unsurları söz konusudur. Seçim sonucu iktidarı ele alan siyasi partiler, kendilerine oy vererek desteklemiş veya desteklememiş olsun alacakları kararlar, herkesi zorunlu olarak bağlayacağından, vatandaşlar siyasi iktidarı elinde bulunduranlara karşı bir tutum içerisine girerler. Bu tutum kendisini iktidarla özdeşleştirirse, vergi ve benzeri kararlarına destek vererek olumlu bir tavır takınacaktır. Siyasi gücü elinde bulunduranların, aldıkları kararları benimsememeleri ve siyasi iktidara karşı oluşlarına göre, aldıkları veya alacakları kararlara tepki olarak, onların etkilerinden kurtulmaya çalışacaklardır. Vergi vermeme veya kaçınma söz konusu olacaktır.²⁷

²⁵ Şenyüz, s. 46-47.

²⁶ Şamil Ünsal, “*Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etkenler*”, İstanbul Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1987, s. 50.

²⁷ Çataloluk, s. 219-220.

Siyasal iktidarı destekleyenlerin vergilere karşı davranışları belirli bir noktaya kadar en azından olumlu olacağı, desteklemeyen yükümlüler vergilere karşı çeşitli davranış içine girerek genellikle siyasal iktidarın kendisini temsil etmediği düşüncesinden hareket ederler. Yükümlülerin bu düşüncüyü benimseme ölçüsü, davranışın şiddetini belirlemesi açısından önemlidir.²⁸

7. Yükümlülerin Diğer Yükümlülere Bakış Açısı

Yükümlülerin vergiye karşı gösterdiği tutum ve davranışları diğer yükümlülerin vergi ile ilgili durumlarını bilmesine göre farklılık gösterebilmektedir. Yükümlü, gerek kendi ödeme gücünün seviyesine bakarak, gerekse diğer vergi yükümlülerinin yükleriyle orantılı/orantısız ödedikleri vergilerin seviyesine göre kişisel bir kanaat edinmiş olmaktadır.²⁹

Yükümlüler vergiye karşı davranışlarını belirlerken, diğer yükümlülerin davranış ve düşüncelerini de dikkate almaktadırlar. Mükelleflerin büyük bir kısmı vergi kaçırma bahanesiyle ‘Herkes kaçırıyor, bu yüzden ben de kaçırdım’ bahanesi ile savunurken büyük bir kısmı ise, verginin sadece saf ve tecrübesizler tarafından ödendiğini düşünmektedir. Eğer bu böyleyse neden mükellefler dürüst olsunlar ve vergi ödesinler? Vergisini ödeyen bir mükellef çevresindeki mükelleflerin olumsuz tavırlarını gördükçe, buna bir yandan tepki gösterirken, öte yandan kendisi de etkilenecek aynı hareket tarzına yönelecektir. Bu durum ise yükümlülerin tepkisinin artmasına neden olacaktır.³⁰

8. Kamu Hizmetlerinin Yükümlünün Tercihlerine Uyumluluğu ve Kamu Gelirlerinin Etkin Kullanımı

Mükelleflerin devlet harcamalarını algılama biçimleri, vergiye yaklaşımları üzerinde belirleyici bir etki oluşturmaktadır. Kamu hizmetlerinin gereği gibi sunulmaması, vatandaşın devletle olan işlemlerinin düzgün ve süratli yürütülmemesi, diğer taraftan devlet bünyesinde sık sık yolsuzluk ve suiistimal örneklerinin görülüp duyulması, vergi ödeyen mükelleflerde vergilerin kötü harcandığına dair bir kanı

²⁸ Şenyüz, s. 49.

²⁹ Çiçek/Karakaş/Yıldız, s. 40.

³⁰ Gerçek/Yüce, s. 39.

oluşturarak vergiye karşı ciddi bir direnç oluşturacaktır. Bu durum mükelleflerin vergilerini devlete ödemek yerine kaçırıp, kendilerinin verimli gördükleri alanlarda kullanmalarına neden olmaktadır.³¹

Vatandaşlar ödedikleri vergilerin etkin bir biçimde hizmete dönüştürülmesini arzu ederler, yani minimum kamusal fon harcamasıyla maksimum kamusal hizmet elde edilmesini isterler. Bunu kendi üzerlerine düşen vergisel yükümlülüklerin azalması bakımından istemektedirler. Kamu gelirlerinin etkin kullanımı, sadece ekonomik nedenlerle değil, idari nedenlerle de gerekli görülmektedir. Çünkü kamuda (özellikle de bürokraside) ortaya çıkan suiistimaller, fonların etkin kullanımı ile ilgili vatandaşların inançlarını büyük ölçüde etkilemektedir.³²

9. Kişisel Etkenler

Mükelleflerin yaşı, cinsiyeti, ırkı, dini, medeni durumu ve mesleği gibi faktörler de mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

a) Mükelleflerin Yaşı

Yapılan araştırmalar mükelleflerin yaşının vergilere olan tutumları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan araştırmaların bulguları, genç yükümlü gruplarının yaşlılara oranla vergiye daha soğuk baktıkları yönündedir.³³

Genç yaştaki bireyler özellikle gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime ayırmak eğiliminde olmakta, 25–30 yaş grubunda henüz yüksek gelire sahip olmamaları ve aile kurup daha yüksek bir hayat standardına kavuşmak isteği söz konusu olduğu için, vergiye karşı isteksizce davranabileceklerdir. İleri yaş düzeyinde bulunan bireyler, belirli bir hayat seviyesine ulaştıkları için, bunun devamı yönünde bir iradeye sahip olmaktadır.

³¹ Gerçek/Yüce, s. 37.

³² Gemmell, Norman, Oliver Morrissey, Abuzer Pinar: “*Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidence from U.K. Micro-Data*”, *European Journal of Political Economy*, V:19, 2003, s. 793–794.

³³ Halit Çiçek, “*Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri*”, İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2006, s. 70.

Genellikle bunlar bu isteklerine uzunca bir süredir kavuşmuş oldukları için, daha yüksek bir hayat standardı beklentisine sahip olmazlar. Bu grupta yer alan vergi yükümlüleri, diğer yaştaki gruplara nazaran vergiye karşı sert bir tutum sergilemezler.³⁴

b) Mükelleflerin Cinsiyeti

Vergi karşısında gösterilen davranışlar açısından kadın erkek arasındaki farklılıklarla ilgili yapılan çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilmesine rağmen, genel kanı vergiye karşı kadınların erkeklere göre daha itaatkâr, daha uyumlu olduklarıdır. Kadınların yaşadıkları topluma da bağlı olmak üzere, erkeklere oranla ekonomik ve sosyal güçlerinin daha az olması dolayısıyla toplum içindeki en büyük koruyucu olarak baktığı devlete ödenen vergiye daha ılımlı bakması beklenebilir. Bu ilişkinin gelişmiş toplumlarda kadının ekonomik ve sosyal statüsünün daha güçlü olması nedeniyle, gelişmekte olan ülkelere göre daha az olması beklenmektedir.³⁵ Yapılan çalışmalarda elde edilen bu bulguların genel yargı oluşturmak bakımından yetersiz olduğu söylenebilir.³⁶

c) Mükelleflerin İrki

Kısaca değinmek ve genelleme yapmamak gerekirse; İngiltere ve Nordik (İskandinav) ülkeleri gibi Anglo-Sakson ırkına mensup Kuzey Avrupa Ülkeleri, Cermen ırkına mensup Almanya ve Latin ırkına mensup olan Fransa ve İspanya'ya oranla vergiyi daha anlayışla karşılayabilmişlerdir³⁷. Yükümlü davranışlarını ele alan bilimsel çalışmaların özellikle Cermen ve Latin ırkına mensup bu ülkelerde yoğunlaşmasının bir sebebinin bu olabileceği söylenebilir. Ancak, günümüzde ırk faktörüne dayanan açıklamalar pek geçerli görülmemektedir. Belki biraz daha açıklayıcı kavram olarak irksal kültüre bağlı olabileceği söylenebilecektir.³⁸

³⁴ Çataloluk, s. 221.

³⁵ Çoban, s. 47.

³⁶ Çiçek, s.70.

³⁷ Gülay Akgül Yılmaz, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları “*Kayıt dışı Ekonomi; Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi*”, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya 10–14 Mayıs 2004, s. 37.

³⁸ Çiçek/Karakaş/Yıldız, s. 48.

d) Mükelleflerin Dini

Yükümlünün sahip olduğu dini inancı dikkati çekecek derecede mali konularda etkileyici olabilmektedir. Dini inançlarına bağlı bir yükümlü, dini inançlarına uygun ve oranda alınacak vergilere istekli olacaktır. Dini inançlarının gereği olmayan veya bunun tersi bir düşüncede olan bir yükümlü ise, vergi verme konusunda istekli olmayacak veya en azından bunu kabul etmeye razı olmayacaktır. Vergiye karşı bir direnç içerisine girecektir. Maliye ile yurttaşları dini konuda aydınlatan diyanet teşkilatının yapacakları işbirliğinin çok büyük yararı olacağı açıktır.³⁹

e) Mükelleflerin Medeni Durumu

Evlilik durumu, bireylerin yasal ve yasal olmayan alışkanlıklarını kendi sosyal ağlarını kısıtladığı ölçüde etkileyebilir. Özellikle evli kişiler bekârlarla kıyaslandığında daha yumuşak başlı olduğu varsayımından hareketle bekârlardan daha yüksek vergi etiğine ve bilincine sahip olabilecekleri ileri sürülmektedir.⁴⁰

f) Mükelleflerin Mesleği

Yükümlülerin hangi meslek grubuna ait oldukları da vergiye karşı geliştirecekleri tutumları belirlemede önem taşımaktadır. Bazı meslek grubundaki mükellefler vergileri başkalarına yansıtarak bundan bir ölçüde kurtulabilir veya buna daha çok çalışarak tepki verirlerken, bir başka vergi mükellefi meslek grubu da zahmetlice ve zor şartlarda elde ettikleri gelirlerinden vazgeçerek çalışmamayı tercih edebilirler. Burada gelir yaratma esnekliğine sahip meslekler, gelirin nasıl ve hangi şartlarda elde edildiği, gelir elde edilmesinde dikkate alınan indirimler de, vergi karşısında olumlu ve olumsuz tavır geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Belirli mesleklerin daha ağır vergi yükü altında bırakılmaları, 1954’de Fransa’da ortaya çıkan Poujade hareketi örneğinde perakendeci esnaf ve zanaatkârlar topluca vergi reddine götürdüğü gibi, bir gelişmeye sevk edebilir.⁴¹

³⁹ Şenyüz, s. 59.

⁴⁰ Ali Rıza Gökbunar, Ramazan Gökbunar, “Mükellef Davranışları, Vergi Etiği ve Vergi Uyumu”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Temmuz 2007, S. 311, s. 93.

⁴¹ Muter/Sakınç/Çelebi. s. 25.

Vergilerin bazı meslekleri avantajlı duruma getirmeleri kişileri asıl verimli olarak çalışacakları alanlardan kopararak, daha az verimli alanlara yönelmesini teşvik ederek, vergi kayıplarının doğmasına yol açar. Bir başka durum ise, bazı mesleklerin sosyal statüleri gereği gelir kayıplarına razı olunur. Bu durum ise devletin alabileceği verginin azalmasına neden olur.⁴²

B. Çevresel Faktörler

Vergilendirmeye ilişkin mükelleflerin tutum ve davranışları üzerinde bireysel faktörlerin yanında çevresel faktörlerinde etkisi bulunmaktadır. Vergiye karşı davranışları belirleyen çevresel faktörler, vergi yönetimi ve vergi sisteminden kaynaklanan etkenler, ekonomik ve siyasal yapı ile ilgili etkenler başlıkları altında sıralanabilir.

1. Vergi Yönetimi ve Vergi Sisteminden Kaynaklanan Etkenler

Ülkelerin belirli dönemlerde uyguladıkları vergilerin tümüne birden vergi sistemi denmektedir. Bireyler ve kurumlar açısından bakıldığı zaman ise vergi sistemi, bireyler ve kurumların belli dönemlerde ödemekle yükümlü oldukları vergilerin tümü şeklinde ifade edilmektedir.⁴³

Vergi sisteminin etkinliği için sadece yerinde ve adaletli vergi kanunları değil aynı zamanda bunları uygulayacak yeterli vergi idaresinin de bulunması gerekmektedir. Vergi idaresi, vergi kanunları ile kamu gelirleri ile ilgili mükellefin tespiti, vergilerin zamanında tarh, tahakkuk ve tahsili, terkin, ödeme, iade, vergi ihtilaflarının çözülmesi ve muhasebe işlemlerini düzenli, süratli, etkili ve verimli bir şekilde yerine getiren idaredir.⁴⁴ Vergi idaresinin amaçları kamu ekonomisinin finansman kaynaklarını en üst düzeye ulaştırmak, vergi yükümlülüğünün tam ve doğru olarak saptamak ve vergi kanunlarını yükümlüler arasında eşitliği sağlayarak, tam ve etkin bir şekilde uygulamaktır.

⁴² Çataloluk, s. 221.

⁴³ Çiçek, Karakaş, Yıldız, s. 42

⁴⁴ Vergi Daireleri Kuruluş ve Görev Yönetmeliği (RG 24.12.1994/22151)

Vergi idaresinin yapısı, kapsamı ve kaynakları vergi personeli, vergi inceleme ve denetimleri, vergi idaresi-mükellef ilişkileri ve vergi idarelerinin teknolojik olanakları gibi faktörler mükelleflerin vergiye yaklaşımını belirlemede önemli rol oynamaktadırlar.⁴⁵

2. Ekonomik ve Siyasal Yapı İle İlgili Etkenler

Ekonominin içinde bulunduğu durum şüphesiz ki bireylerin davranışları üzerinde, özellikle de vergi ödeme durumundaki yükümlüler üzerinde çeşitli şekillerde etkili olmaktadır. Vergiler, hiçbir karşılık beklenmeden yerine getirilmesi gereken zorunlu ödemeler olduğundan, bireylerin tüketiminin ve kullanım özgürlüğünün kısılmasına yol açmaktadır. Bir ülkenin vergi sistemi, o ülkenin ekonomik yaşamından soyutlanamayacağı için, milli gelir düzeyi, enflasyonun seviyesi ve ekonomideki adil dağıtım mekanizmaların işleyişi gibi faktörler yükümlülerin vergiye yaklaşımını etkilemektedir.⁴⁶

Kişi başına düşen milli geliri düşük olan ülkelerde kişiler, daha fazla yüke ve fedakârlığa katlanmaktadırlar. Bundan dolayı yükümlüler, vergiye karşı olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler.⁴⁷ Bu nedenle yükümlülerin içinde buldukları siyasal yapı, vergiye karşı gösterecekleri davranışları belirlemede önem taşımaktadır.

Vergiye ilişkin kararlar, temelde o ülkenin ne tür bir idari sisteme sahip olduğu ile yakından ilgilidir. Otoriter ve demokratik yönetimlerde yükümlülerin alınan kararlara tepkileri farklı olabilmektedir. Halkın otoriter yönetimlerinin vergilendirme yetkisine tepkileri, yönetimlerin vergilendirme yetkilerinin kısıtlanmasına neden olmuş ve devamında da demokratik yönetimlerin başlangıç noktasını oluşturmuştur.

48

⁴⁵ Gerçek/Yüce, s. 25-26.

⁴⁶ Çiçek, s. 98.

⁴⁷ İhsan Cemil Demir, “Mükelleflerin Vergi Karsısındaki Davranışları (Afyon İli Anket Çalışması)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 1999, s. 31.

⁴⁸ Çiçek, Karakaş, Yıldız, s. 47.

Demokratik yönetimlerde ise halkın vergi politikalarını etkilemesinin aracı seçimlerdir. Seçimlerde yükümlüler, programlarını kendilerine uygun buldukları partilere veya adaylara, oylarını verirler. Böylece, çoğunluğu elde eden partinin görüşlerinin toplum tarafından benimsendiği varsayılmaktadır. Demokrasilerde halkın yönetime katılması vergiye gönüllü katılımı kolaylaştırmaktadır. Bu da psikolojik vergi sınırının, otoriter devlettekine oranla daha yukarılarda olmasını sağlamaktadır.⁴⁹

⁴⁹ Şenyüz, s. 82.

IV. MÜKELLEFLERİN VERGİYE KARŞI TUTUMLARI VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

Vergilerin tümü az da olsa ekonomi içerisindeki iktisadi davranışların değişmesine etki etmektedir. Vergiler kimi malları nispi olarak daha pahalı hale getirebildiği gibi, tüketim tercihlerinin değişmesine de etki edebilmektedir. Ayrıca yatırım ve tasarruf, emek arz ve talebi de uygulanmakta olan vergilerden vergilerin ağırlığına göre etkilenmektedir. Kısacası, tüketiciler, çalışanlar ve firmalar da yeni bir vergi konulduğu zaman belirli bir tutum oluşmakta ve bu tutumlardan hareketle belli davranışları sergileyerek kendilerini bu yeni duruma uyarlamaktadırlar.⁵⁰

Vergi sisteminin temelindeki insan unsuru nedeniyle vergileme, sosyolojik ve psikolojik boyutları göz ardı edilmemesi gereken bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü vergileme ile birlikte gelirinde az ya da çok bir azalma hissedecek olan yükümlüler birtakım psikolojik faktörlerin etkisi altına girebilmekte ve sonucunda tepkilerini farklı davranış biçimleriyle sergilemektedirler.⁵¹

Vergi uygulamalarının mükellefler üzerinde “gelir ve ikame etkileri” ortaya çıkabilmektedir. Gelir etkisi, ödenmiş olan verginin sadece mükellefin satın alma gücünde meydana getirdiği azalmayı ifade ederken ikame etkisi ise, mükellefin ödemiş olduğu vergi nedeniyle tercihlerinde bir değişme oluşması durumunda var olmaktadır. Gelir etkisinde mükellefler ödemiş olduğu vergi tutarının yol açtığı gelir azalmasını telafi etmek amacıyla daha fazla çalışabilir ve gelir elde etme amacı güdebilirken, ikame etkisinde ödemiş olduğu verginin gelirinde yol açtığı eksilme dolayısıyla, çalışma ve üretme arzusunu kaybetmesi sonucunda çalışmak ve üretimde bulunmaktansa boş durmayı, aylıklığı tercih edebilir.⁵²

⁵⁰ Musgrave, Richard A. & Musgrave Peggy B.: *Public Finance in Theory and Practice*, Mc Graw Hill Book. Company, United States, 1973.s. 443

⁵¹ Çiçek, s. 87.

⁵² Abdurrahman Akdoğan, “Vergileme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 1, 1999, s.2.

Mükellefler gelir ve ikame etkileri nedeniyle, vergilere karşı sürekli olarak, subjektif vergi yüklerini azaltmak amacıyla gizli ve açık bir biçimde davranış sergilemektedirler. Bu davranış biçimleri incelenecek olursa aşağıdaki şekilde ele alınabilir.

A. Karar Alma Mekanizmasını Yönlendirme

Demokratik sistemlerde alınan kararlar yasalarla ifade edilmektedir. Yükümlüler, en verimsiz yasa olarak vergi yasalarını görürler. Çünkü kamusal hizmetlerin finansmanında kullanılmak üzere alınan vergilere yükümlüler hep minimum oranda katılmak isterler. Vergilerin konulması, kaldırılması ve değiştirilmesi yasalarla olacağından vergi yüklerinden kurtulmak isteyen yükümlüler yasama mekanizmasını harekete geçirerek bunu elde etmeye çalışırlar. Bu bağlamda bir tepki olarak yükümlüler, oy kayması ve baskı gruplarını harekete geçirme gibi vergiden kurtulmayı amaçlayan davranış çeşitleri sergilemektedirler.⁵³

1. Oy Kayması

Oy kayması, seçmen kitlesinin büyük bir çoğunluğunun ani bir davranış değişikliği göstererek, hem seçimlere katılım oranında bir sıçrama, hemde siyasi parti tercihlerini azımsanmayacak oranda değiştirmesidir. Demokratik yönetimlerde yönetim daima oyla belirlendiğinden dolayı seçmenler siyasi tercihlerini belirlerken diğer faktörlerin yanı sıra mali faktörleri de dikkate alarak tercihlerini, vergi konusunda düşüncelerini benimsediği daha düşük vergi oranları vaad eden siyasi partilerden yana kullanabilirler. Dolayısıyla vergi oranlarında her geçen gün düşüklük yapan partiler daha fazla oranda mükelleflerin oylarına talip olabilirler ve bu şekilde de oylarını arttırabilirler.⁵⁴ Nitekim seçmenler iktidardaki partiden desteğini çekerek mali indirimler vaad eden partiye doğru tercihlerini yansıtırlar. O partinin iktidara gelmesi ile birlikte çıkaracağı yasalar ve gerçekleştireceği düzenlemeler ile kısmen de olsa vergi yükünü azaltabilirler.⁵⁵

⁵³ Şenyüz, s. 107.

⁵⁴ Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyasal Bilim*, Beta Yayınları, İstanbul 1984, s. 268.

⁵⁵ Şenyüz, s. 108.

2. Baskı Gruplarını Harekete Geçirme

Demokratik toplumlarda vergi politikaları belirlenirken seçmenler ve politikacılardan başka çeşitli sınıf ve baskı grupları da etkin olarak sürece katkı sağlayabilmektedirler.

Bir toplumda baskı grupları çok çeşitli olup, günümüz toplumsal yaşamında genellikle işveren kuruluşları, işçi kuruluşları, sendikalar, dernekler, esnaf odaları, çiftçi birlikleri şeklinde örgütlenmektedirler. Bunların yanı sıra, kilise ve tarikatlar gibi dini cemaatler, askeri ya da bürokratik kurumlar, etnik gruplar, kültürel, siyasal ya da ekonomik elitler ve aşiret ya da akraba toplulukları da birer baskı grubu olarak sayılabilmektedir.⁵⁶

Yükümlüler baskı grupları aracılığıyla istekleri doğrultusunda yasama organını etkilerler. Bu etkileme sürecinde baskı gruplarının önemli vergi avantajları elde etmeleri, yani kolektif kararlar üzerinde kendi lehlerine etkili olmaları parlamento içinde veya dışında iyi örgütlenmelerine bağlıdır. Ağır vergi yükü altında kaldıkları halde, sesini duyuramayan ya da daha güçlü baskı gruplarının varlığı nedeniyle siyasi güçlerini etkin olarak kullanamayan grupların sosyal patlamalara neden olabilecek davranışlar göstermeleri kaçınılmaz olur. Bu nedenle, bir karar almadan önce baskı gruplarının eğilimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Yükümlüler, baskı grupları aracılığı ile ilettikleri isteklerinde her zaman haksız değillerdir. Yükümlüler, objektif adalet ölçüleri içinde kalmak koşuluyla, vergileri ağır bulabilirler. Bu durumda, karar organları yükümlüleri psikolojik açıdan en fazla rahatsız eden vergi yasalarında değişiklik yoluna gidebilirler.⁵⁷

B. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, vergiyi doğuran olaya neden olunmadan vergi yükünün dışında kalma çabalarını ifade etmektedir. Vergi kanunları; vergi borcunun doğumunu kural olarak vergiyi doğuran olaya bağladıklarından, yükümlülerin bu olaylara neden olmamaları ya da kendileri için hukuki bir durumun gerçekleşmesine

⁵⁶İnci User, “*Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı*”, Marmara Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992, s.74.

⁵⁷Şenyüz, s. 110.

yol açmamaları durumunda vergi borcu ortaya çıkmayacaktır. Yükümlülerin vergi kapsamı dışındaki kaynaklardan kazanç veya irat elde etmeye çalışması veya vergi dışı servet unsurlarını edinmeye çaba göstermesi, vergiden kaçınmaya yol açmaktadır. Vergiden kaçınma suç olmadığı gibi cezai bir yaptırım da bulunmamaktadır.⁵⁸

Uygulamada yükümlüler bazı yöntem ve olanaklardan yararlanarak vergiden kaçınmanın yollarını aramaktadırlar. Vergiden kaçınma çabaları çeşitli biçimlerde gerçekleştirilmektedir. Ancak bunların iki grup altında toplandığı gözlenmektedir.⁵⁹

1. Vergiyi Doğuran Olaya Sebebiyet Vermemek

Mükellefler vergiden kaçınmak için ortaya çıkması muhtemel olan bir verginin konusu ile ilişki kurmayıp vergiden kaçınmaktadırlar. Örneğin, Emlak Vergisi ödememek için kişinin mülk edinmek yerine kirada oturmayı tercih etmesi; Katma Değer Vergisi ödememek için kişinin bu vergiye konu olan bir malı tüketmemesi ya da hizmetten yararlanmaması; Motorlu Taşıtlar Vergisi ödememek için kişinin dolmuş ya da otobüsle seyahat etme hareketleri doğal hak sayılmakta, dolayısıyla suç oluşturmamaktadır.

2. Kanunlardaki Boşluklardan Yararlanmak

Kanunlardaki boşluklardan yararlanarak vergiden kaçınan mükellefler, vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından, vergi konusu ile ilişki kurmamaktadırlar. Bu ilişki vergi kanunlarına farklı anlamlar verilmesi ve vergi kanunlarından kaynaklanan boşlukların bulunması çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Daha az vergi ödemek için şahıs şirketinin sermaye şirketine dönüştürülmesi, bireylerin muafiyet ya da istisna koşullarını ihlal etmeyecek biçimde faaliyetlerini düzenlemeleri vergiden kaçınmanın bu şekline örnek olarak verilebilir.

Mükellefler vergi kanunlarındaki boşluklardan ya da kanun metinlerine kanun koyucunun düşünmediği bir anlam vererek daha az vergi ödeme yoluna gidebilmektedirler.

⁵⁸ Akdoğan, s. 145.

⁵⁹ Edizdoğan, s. 216.

Bu durum konuyu çok iyi bilmeyi gerektirdiğinden mükellefler vergiden kaçınma konusunda muhasebeciler, mali müşavirler ve vergi konusundaki uzmanlardan geniş ölçüde yararlanma yoluna gidebilmektedirler.⁶⁰ Bu bağlamda vergiden kaçınmayı engellemek mümkün olmamaktadır.

C. Vergi Kaçakçılığı

Kamu harcamalarının finansman maliyetini kişilere yansıtma ve böylece çeşitli yollardan kamuya kaynak aktarma aracı olan vergiler kişiler üzerinde bir yük oluşturmaktadır. Yükümlüler bu nedenle her zaman üzerlerindeki bu yükten kısmen veya tamamen kurtulma gereği duymuşlardır. Günümüzde yükümlülerin vergiye karşı gösterdikleri bu yöndeki tepkilerin en yaygın ve en önemlisi vergi kaçakçılığıdır.⁶¹

1. Tanımı

Genel olarak, vergi kaçakçılığı, vergi konusu olması gereken bir faaliyet yada kaynağın, vergi dışı bırakılması nedeniyle yada vergi kaçırmak suretiyle vergi idaresinin bilgi alanı dışına çıkarılmasına yönelik tüm faaliyetler sonucu ‘ödenmesi gereken verginin ödenmemesidir’ şeklinde tanımlanabilir.⁶²

Dar anlamda vergi kaçakçılığı, vergi ödememek ya da daha az ödemek amacıyla vergi kanunlarına aykırı hareket etmektir. Bir başka söyleyişle, hileyle başvurarak vergiden kaçmaktır.⁶³

Vergi kaçakçılığı ile ilgili olarak Türk vergi sisteminde “vergi ziyayı”, yani vergi kaybı kavramı yer almaktadır. Bu anlamda vergi kaybı, vergi kaçakçılığının hukuki tanımını ifade etmektedir.⁶⁴

⁶⁰ Şenyüz, s.112

⁶¹ Gerçek/Yüce, s. 58.

⁶² Çomaklı, s. 45.

⁶³ Nadaroğlu, s. 277.

⁶⁴ Çomaklı, s. 46.

Buna göre, vergi kaybı, yükümlü veya sorumlunun vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi veya eksik tahakkuk ettirilmesidir.⁶⁵

2. Şekilleri

Yükümlülerin vergi kaçakçılığı şekilleri pek çoktur. Matrahları beyana ve muhasebeye dayanılarak saptanılan vergilerde vergi kaçırma yolları daha çok olmakla beraber incelik ve ustalıklı yapılabilmektedir. Vergi kaçakçılığının yapıldığı yol ve yöntemler insan zekâsına bağlı olarak değişiklik gösterdiğinden kaçakçılığın da sınırsız olanaklara paralel olarak sınırsız yolları ve yöntemleri bulunmaktadır.⁶⁶ Ancak kaçakçılık şekilleri, Vergi Usul Kanununun 359. maddesi uyarınca işlendikleri alanlar itibariyle iki grupta incelenebilir.⁶⁷

- Vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunan;
 - Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapmak, gerçek olmayan kişiler adına hesap açmak, veya defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kaydetmek,
 - Defter, kayıt ve belgeleri tahrif etmek, gizlemek, muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak,
 - Defter, kayıt ve belgeleri yok etmek veya defter sayfalarını yok ederek yerine başka sayfalar koymak veya hiç sayfa koymamak veya belgelerin asıl veya suretlerini sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak.
- Maliye Bakanlığı ile anlaşmalı olmayan matbaalarla belge basmak veya bu belgeleri bilerek kullanmak şeklinde vergi kaçırma yollarına başvurulmaktadır.

⁶⁵ T.C.Vergi Usul Kanunu (VUK), md. 341 ve md.344.

⁶⁶ Edizdoğan, s. 218.

⁶⁷ VUK md.359.

Uygulamada mükellefler yukarıda sayılan belli başlı vergi kaçırma şekilleri dışında yeni yeni şekiller ile yine aynı suç fiilini işleyebilmektedirler.

3. Etkileri

Vergi kaçakçılığı evrensel bir olgudur. Yani vergilendirmenin olduğu her yerde vergi kaçakçılığı vardır. Ancak, vergi kaçakçılığının boyutları önemlidir. Şüphesiz yüksek oranlı bir vergi kaçakçılığının mali, ekonomik, sosyal ve siyasal birçok olumsuz etkileri vardır.⁶⁸

Öncelikle bütçe gelirlerinde azalma meydana getirerek bütçe dengesizliğine neden olur. Gelirin yeniden ve etkin dağılımını olumsuz yönde etkiler. Mali açıdan en önemli etkilerinden birisi; sektörler arası rekabet şartlarını bozmasıdır. Zira kaçakçılık yapmayanlar ağır vergi yüküne katlanmak zorunda kalırlar. Vergi kaçakçılığının sosyal ve siyasal sonuçları da vardır. Vergi kaçakçılığı mükellefleri kanunlara ve kamu düzenine karşı gelmeye ve kamu otoritesini önemsememeye alıştıırır. Böylece mükellefler, kanunları ve kamu otoritesini hafife alma alışkanlığı kazanır. Önce birkaç kişi tarafından yapılan kaçakçılık, sonunda toplumun tüm bireyleri tarafından yapılan bir iş hüviyetine bürünür.⁶⁹

D. Vergi Borcunu Geç Ödeme

Vergi borcunu geç ödeme alışılmış davranış türlerinden farklı olarak, yasalara aykırı bir durum teşkil etmemesi nedeniyle kaçakçılıktan ve daha az vergi ödemeye neden olmaması dolayısıyla da kaçınmadan ayrılır. Kaçınma da herhangi bir geç ödeme veya buna ilişkin zamma rastlamak mümkün değildir. Vergi borcunu geciktirme, kredi faiz oranı ile gecikme zammı oranı arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Yani yükümlü alacağı kredinin faiz tutarını, vergiyi geç ödemekle karşı karşıya kalacağı gecikme zammı tatarından fazla bulursa, tahakkuk ettirdiği vergiyi ödememe yoluna gidebilir. Dolayısıyla, mükellef ödeyeceği vergiyi geç ödeyerek, ödenmeyen vergiyi ucuz kredi olarak kullanmayı tercih edebilir.⁷⁰

⁶⁸ Sami Kazıcı, "Vergi Kaçakçılığına Teorik Yaklaşım: Türkiye'de Vergi Denetimi ve Vergi İstihbarat Arşivi Uygulaması", *Vergi Dünyası*, Sayı:146, Ekim 1993, s. 26.

⁶⁹ Edizdoğan, s. 219-220.

⁷⁰ Şenyüz, s. 130.

Nitekim Tablo 1'deki Türkiye'nin (1970-2013) yıllarına ait Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Oranlarından anlaşılacağı üzere vergilerin bir kısmının zamanında ödenmediği görülmektedir.

Tablo 1. Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Oranları (Toplam Tahsilat/Toplam Tahakkuk) (1970-2013)

Yıllar	Oran (%)	Yıllar	Oran (%)
1970	88,5	1992	81,7
1971	89,9	1993	81,3
1972	88,7	1994	82,8
1973	89,6	1995	85,6
1974	82,3	1996	88,1
1975	89,2	1997	89,8
1976	91,0	1998	89,5
1977	87,1	1999	86,8
1978	84,0	2000	90,5
1979	81,2	2001	90,3
1980	82,5	2002	91,4
1981	81,5	2003	92,5
1982	79,0	2004	93,0
1983	81,1	2005	92,0
1984	81,8	2006	92,2
1985	84,9	2007	91,1
1986	88,0	2008	89,7
1987	89,6	2009	87,4
1988	90,7	2010	86,2
1989	87,9	2011	85,6
1990	85,9	2012	86,4
1991	82,5	2013	86,8

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_18.xls.htm (25.02.2014).

1972 ila 2013 yılları arasındaki tahakkuk eden vergilerin en az %79 oranında en fazla olarak ta %93 oranında zamanında ödendiği görülmektedir. Oranlardan anlaşılacağı üzere vergilerin önemli bir kısmı zamanında ödenmemektedir.

Alan araştırmasının yapıldığı Erzincan ilinin 2013 yılı itibariyle genel bütçe vergi gelirleri ve tahsilat oranına bakıldığında (Tablo 2) Erzincan ilinin Türkiye'deki vergi gelirlerinin toplam tahsilatı içindeki payının %0,05, tahsilat oranının ise %79,16 olduğu görülmektedir. Oranlara bakıldığında Erzincan ilindeki vergi tahsilat oranının Türkiye ortalamasının altında olduğu ve vergi mükelleflerinin vergilerini zamanında ödemediğini göstermektedir.

Tablo 2. Erzincan İli 2013 Yılı İtibariyle Genel Bütçe Vergi Gelirleri

	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı (%)	Vergi Gelirlerinin Toplam Tahsilat İçindeki Payı (%)
Erzincan	250.396.422	198.204.419	79,16	0,05
Türkiye	423.397.273.798	367.473.549.763	86,79	100,00

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2013/2013_Faaliyet_Raporu.pdf (05.06.2014)

Türkiye de tahsil edilemeyen vergilerin gecikme zammı oranları 1980'li yıllarda %10'larda iken günümüz de %1,4'lere kadar düşmüştür.⁷¹ Bu oranlar vergiyi geç ödemenin avantajlarını azaltmakla beraber ortadan kaldıramamıştır.

E. Vergi Grevi

Vergi grevi toplumsal bir tepki ve kolektif özelliğe sahip bir davranış biçimi olup, belirli bir kişi yerine grubu oluşturan bireylerin vergi karşısındaki ortak davranışlarını ifade etmektedir.⁷² Vergiye karşı toplumsal bir direnişin söz konusu olabilmesi için, usulüne uygun olarak konulmuş bir verginin olması gerekmektedir. Kamu otoritesinin zayıfladığı dönemlerde ortaya çıkan vergi grevi verginin ortadan kaldırılması ya da hafifletilmesi sonucunu verebilmektedir. Aksi halde sorumluların cezalandırılması sonucunu doğurabilmektedir.⁷³

⁷¹ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=459> (25.02.2014).

⁷² Şenyüz, s. 133.

⁷³ Nadaroğlu, s.280.

Sonucu ne olursa olsun vergi yönetimlerinin vergi grevlerine kayıtsız kalması düşünülemez çünkü vergi yönetimlerinin gösterecekleri çaba ile birkaç yükümlünün direnci kırılabilirse de yok edilerek engellenmesi oldukça güçtür.⁷⁴

F. Vergi Yansıması

Milli ekonomiyi önemli ölçüde etkileyen ve kişiler ve işletmeler üzerinde yük olarak kabul edilen vergiler kamu harcamaları olarak ekonomiye geri dönmektedir. Ancak ekonomi açısından önem taşıyan vergilerden söz konusu kişi ve kurumlar kendilerinin ödedikleri ya da ödeyecekleri vergileri kısmen ya da tamamen başkalarına devretmeye çalışmaktadırlar. Şartların da uygun olması durumunda vergi yükünden kurtulabilmektedirler.⁷⁵

Bir verginin yansıması, vergiyi fiilen ödeyen kişi ile o verginin yasal mükellefinin aynı olmaması anlamına gelmektedir.⁷⁶ İktisadi faaliyette bulunan bir birey, elde ettiği geliri üzerinden bir vergi ödediğinde, sunduğu hizmet ya da sattığı malın fiyatını vergi tutarı kadar yükselterek vergi yükünden kurtulabilir. Yansıma böylece, vergi yükünün fiyat mekanizması aracılığıyla başkasının üzerine devretmesi ile ortaya çıkmaktadır.⁷⁷

Vergi yansıması mükelleflerin diğer davranış türleri ile karşılaştırıldığında, devlet açısından vergi kaybına yol açmamaktadır. Ancak bu yöntem devletin vergi yükünün toplumda dengeli dağılımını sağlama görevi açısından olumsuz etkiler meydana getirmektedir.⁷⁸

⁷⁴ Edizdoğan, s. 222.

⁷⁵ Şerafettin Aksoy, *Kamu Maliyesi (Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Devlet Borçları-Bütçe-Maliye Politikası)*, Filiz Kitabevi, 2011, s. 274.

⁷⁶ Hülya Kirmanoğlu, *Kamu Ekonomisi Analizi*, 1.bs., Beta Basım Yayım Dağıtım, A.Ş., İstanbul 2007, s. 270.

⁷⁷ Edizdoğan, s. 196.

⁷⁸ Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, Özgür Saraç, “Vergilere Karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki ve Sosyo-Psikolojik Sınırları”, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006, s. 168.

G. Göç

Vergi cennetleri vergi ödememe ya da daha az vergi ödeme önerisiyle diğer ülkelerin birey ve kurumlarını kendi ülkelerinde yatırım yapmaya davet eden ülkelerdir. Başka bir ifadeyle, vergi mükelleflerinin vergiden kaçınmasını sağlayan ve gizli şartlar altında işlemlerin yapılmasına olanak veren yasal düzenlemelerdir. Vergi cenneti ülkelerin ortak özelliği vergi oranlarının düşük olması ya da hiç vergi alınmamasıdır.⁷⁹

Yükümlülerin, ödedikleri vergi yükünü ağır bulmaları ve bu yükün adil dağıtılmadığı inancında olmaları durumunda, kendilerini ya da vergiye konu olan unsurlarını daha az vergi ödeyebileceklerini düşündükleri sektör, bölge veya ülkelere aktarmaları söz konusu olabilmektedir. Maliye literatüründe “vergi cennetleri” olarak adlandırılan bu ülkeler de kaynakları kendilerine çekebilmek amacıyla ciddi boyutlarda vergi indirimleri uygulamakta hatta alacakları kimi vergilerden de vazgeçilebilmektedir.⁸⁰

⁷⁹ Semih Öz, *Uluslar arası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri*, Maliye Hukuk Yayınları, Ankara 2005, s. 124.

⁸⁰ Nurettin Bilici, “*Vergi Cennetleri ile Mücadele*”, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, (19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004, Belek-Antalya), Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2004, s. 604.

V. ERZİNCANDAKİ MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA BİÇİMLERİ VE VERGİYE KARŞI TUTUMLARINA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI VE ANALİZİ

A. Araştırmanın Amacı

Devletin cebri bir şekilde aldığı vergi mükellefler üzerinde bir yük oluşturmaktadır. Bu yük karşısında mükellefler ilk bölümde açıklandığı üzere; vergi ödeme gücü, vergi ahlakı ve vergi bilinci, eğitim düzeyi, aile ölçeği, devlete bağlılık, siyasal iktidara bakış açısı, yükümlülere bakış açısı, kamu hizmetlerinin yükümlünün tercihlerine uyumluluğu ve kamu gelirlerinin etkin kullanımı, vergi yönetimi ve vergi sisteminden kaynaklanan etkenler, ekonomik ve siyasal yapı ile ilgili etkenler ve kişisel etkenlere bağlı olarak tutum ve tepkilere yönelmektedir.

Vergilemenin devlet ve mükellef olmak üzere iki tarafı vardır. Vergilerin oluşturulmasında ve konulmasında, vergi etkinliğinin sağlanması için, devletin; mükelleflerdeki algı, tutum ve davranışların nasıl olacağını bilmesi ve değerlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Buradan hareketle mükelleflerin vergi hakkındaki düşünceleri, etkin ve adil vergi sisteminin kurulmasında yol gösterici olacaktır.

Çalışmada mükelleflerin ödedikleri vergiyi nasıl algıladıkları ve ödeme sürecinde ne tür tutumlar içerisine girdikleri, tutumlarının ne tür davranışlar olarak ortaya çıktığı ve tüm bunları etkileyen faktörlerin neler olduğu hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır.

Mükelleflerin vergi karşısında algı ve tutumlarının tam olarak bilinmesi ve değerlendirilmesinin etkin ve adil bir vergileme sisteminin kurulmasına yardımcı olacağı ve uygulayıcılara büyük katkı sağlayacağı beklenir.

Bu amaçla mükelleflerle yapılan anket çalışması ile mükelleflerin vergiyi algılamaları, vergi karşısındaki davranışları ve bu davranışları belirleyen faktörlerin neler olduğu test edilmeye çalışılacaktır. Çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında önerilerde bulunulacaktır.

B. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Anket uygulaması için Erzincan İlinde aktif olarak faaliyette bulunan Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı limited ve anonim şirketler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır.

Tablo 3’de Erzincan’da Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı limited ve anonim şirket sayılarına (örnek büyüklüğüne) ilişkin bilgilere bakıldığında araştırma evrenindeki mükelleflerin 880’i (%81,4) limited şirket, 201’i (%18,6) anonim şirketten oluştuğu görülmektedir.

Çalışmada ana kütle temsil eden örneklem büyüklüğünü hesaplamak için Cochran’ın örneklem büyüklüğü formülü kullanılmıştır.⁸¹ Basit tesadüfî örneklem yöntemi ile %5 kabul edilebilir hata düzeyine göre bu formül kullanılarak örneklem büyüklüğü 284 kişi olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. Evren ve Örneklemdeki İşletmelerin Mükellefiyet Türüne Göre Dağılımı

Mükellefiyet Türü	Evren		Örneklem	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Limited Şirket	880	81,4	243	85,6
Anonim Şirket	201	18,6	41	14,4
Toplam	1081	100	284	100

Kaynak: Erzincan TSO’ndan alınan (şubat 2014) verilerle tarafımızdan düzenlenen orijinal hesaplamalar

Tablo 3 incelendiğinde örneklem kapsamına alınan 284 mükellefin mükellefiyet türlerine göre yüzde dağılımının, evrendeki yüzde dağılımına yakın olduğu görülmektedir.

Erzincan ili sınırları içerisinde görüşlerine başvurulmuş 284 kişilik örnek kitle tesadüfî olarak belirlenmiş, bu sayede mükelleflerden toplanan verilerden elde edilen sonuçların tüm evreni temsil edebileceği varsayılmıştır.

⁸¹ Ayhan Ural, İbrahim Kılıç, Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, 2.bs., Ankara 2006, s. 48.

C. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarının ne olduğunu tespit etmek amacıyla mükelleflere yönelik anket uygulanmıştır. Anket uygulamasında ve verilerin elde edilmesinde ortaya çıkabilecek birtakım sorunları ortadan kaldırmak için anketler yüz yüze tekniği ile bizzat tarafımızdan gerçekleştirilmiştir.

Anket soruları hazırlanırken öncelikle mükelleflerin tutum ve davranışlarıyla ilgili literatür taraması yapılarak konu ile ilgili yapılan uygulamalı çalışmalar incelenerek örnek anket soruları değerlendirilmiştir. Anket formu oluşturulurken incelenen çalışmalardan da benzer sorular değerlendirmeye alınmıştır.⁸²

Vergi mükelleflerine uygulanan anket soruları ile mükelleflerin demografik bilgileri incelenerek vergiye karşı göstermiş oldukları davranışların kişisel niteliklerle değişip değişmediği ve mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının ölçülmesi amaçlanmıştır.

Bu nedenle çalışmada bireylerin belirli tutumlar karşısındaki tavırlarını derecelendirmek ve tutumlarının yoğunluğunu ölçmek üzere 1) Kesinlikle katılıyorum, 2) Katılıyorum, 3)Kararsızım, 4)Katılmıyorum, 5)Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde geliştirilen Likert Toplama Ölçeği kullanılmıştır. Cevaplayıcının araştırma ile ilgili yargıları ne derecede tasvip edip etmediğini tespit etmede kullanılan Likert Toplama Ölçeği⁸³, tutum ölçekleri arasında en çok bilinen ve kullanılanıdır. Çünkü karmaşık tutum ölçeklerine oranla hem daha kolaylıkla geliştirilebilmekte hem de daha fazla bir maliyet gerektirmemektedir.⁸⁴

⁸²Anket sorularının oluşturulmasında Gerçek ve Yüce (1998), Çoban (2004), Tuay ve Güvenç (2007), Çomaklı (2007), Çiçek, Karakaş, Yıldız (2008)'in çalışmalarından yararlanılmıştır ve anket formu çalışmanın ekinde gösterilmiştir.

⁸³Yalçın Karagöz, Süleyman Ekici, Sosyal Bilimlerde Yapılan Uygulamalı Araştırmalarda Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Ölçekler, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 5, S. 1, 2004, s. 39.

⁸⁴Sibel A.Arkonuç, Sosyal Psikoloji. 2.bs., Alfa Yayınları, İstanbul 2001, s.172.

Anket formu iki bölümden oluşmakta olup ilk bölümde kişisel ve demografik özelliklerden oluşan 10 soru, ikinci bölümde ise mükelleflerin vergi algılamasını ölçecek şekilde beşli likert ölçeğine göre hazırlanmış 25 soru bulunmaktadır (Anket için bkz. Ek 1).

Anket formunun güvenilirliği Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ile saptanmış ve anket formunun Cronbach Alpha değeri 0,67 olarak hesaplanmıştır. Alfa katsayısı 0,00 ile 0,40 arasında ise ölçek güvenilir değil, 0,40 ile 0,60 arasında ise ölçek düşük güvenilirlikte, 0,60 ile 0,80 arasında ise ölçek oldukça güvenilir ve 0,80 ile 1,00 arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir yorumu yapılmaktadır.⁸⁵ Buna göre geliştirilen anket oldukça güvenilirdir.

Anket uygulamasında 284 mükellef ile Eylül 2013 tarihi ile Şubat 2014 tarihleri arasında yüz yüze görüşülerek anket formları doldurulmuş ve formların tamamı değerlendirmeye alınmıştır. Yapılan anketlerin veri girişleri ve uygulanan analizlerde SPSS15.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

D. Araştırmanın Bulguları

1. Katılımcılara İlişkin Temel Bilgiler

Ankete katılan 284 mükellefin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu), gelir durumu, mükellefiyet türü, kurumda çalışan personel sayısı, kurumun faaliyet alanı, kurumun faaliyet süresi ve kurumdaki görevlerine ilişkin bazı bulgulara aşağıda yer verilmiştir. Mükelleflerin bu kişisel bilgileri açısından ulaşılan istatistiksel verileri, vergiye karşı gösterilen tutum ve algının kişisel niteliklere göre değişip değişmediği hakkında bilgi verecektir. Araştırmaya katılan mükelleflerin genel özellikleri hakkındaki verilerin sunulması, mükelleflerin genel olarak nasıl bir yapıda oldukları hakkında değerlendirme yapılmasına imkan sağlayacaktır.

⁸⁵ Kazım Özdamar, Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitabevi, Eskişehir 1999, s. 522.

a) Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Katılımcıların yaş dağılımının betimleyici istatistikleri incelendiğinde en düşük 19 ve en yüksek 65 yaşında katılımcılarla anket gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Anket sorularını cevaplayanların yaş ortalaması 37,09, dağılımın standart sapması ise 9,98 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların yaşı kategorilendirildiğinde ise katılımcıların %10,2'si 25 yaş ve altında, %42,3'ü 26-35, % 27,1'i 36-45, %14,8'i 46-55 ve %5,6'sı 56 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%79,6'sı), 45 yaş ve altında yer almaktadır. Katılımcıların nispeten orta yaş grubunda olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Yaşa Göre Katılımcıların Dağılımı

Yaş	Sayı	Yüzde (%)
25 ve altı	29	10,2
26-35	120	42,3
36-45	77	27,1
46-55	42	14,8
56 ve üzeri	16	5,6
Toplam	284	100

Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında çoğu (%89,8) erkektir. Kadın katılımcıların ise yalnızca %10,2'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Katılımcıların Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde (%)
Erkek	255	89,8
Kadın	29	10,2
Toplam	284	100

Araştırmaya katılanların %77,5'i evlilerden, %22,5'i ise bekarlardan oluşmaktadır.

Tablo 6. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	Yüzde (%)
Evli	220	77,5
Bekar	64	22,5
Toplam	284	100

Araştırmaya katılanların büyük bir kısmı %32,0 oranı ile lisans mezunudur. %22,9'u önlisans, %2,1'i lisansüstü mezunu olup toplamda üniversite mezunları %57,0'lık kısmı oluşturmaktadır. Bu oranlar anketteki soruların ve vergi ile ilgili kavramların anlaşılabilirliği açısından önem arz etmektedir. Çünkü eğitim düzeyi yükseldikçe yükümlülerin vergiye uyumunun kolaylaşacağı düşünülür. Yükümlünün eğitim düzeyi ile bilgiye ulaşma kapasitesi arasındaki ilişki doğru orantılı olup eğitim düzeyi yüksek olan yükümlünün vergilemeye ilişkin bilgi seviyesi artacaktır.⁸⁶

Ankete katılan diğer yükümlülerin %30,6'sı lise, %8,5'i ortaokul ve %3,9'u ilkokul, mezunu kişilerden oluşmaktadır. Bu tabloya göre her eğitim seviyesinden yükümlünün ankete katıldığı görülmektedir.

Tablo 7. Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde (%)
İlkokul	11	3,9
Ortaokul	24	8,5
Lise	87	30,6
Önlisans	65	22,9
Lisans	91	32,0
Lisansüstü	6	2,1
Toplam	284	100

⁸⁶ Aktan/Çoban, s.148.

b)Katılımcıların Mükellefiyet ve Gelir Durumuna Göre Dağılımları

Örneklemede yer alan mükelleflerin %85,6'sı limited şirket, %14,4'ü anonim şirkettir. Türkiye'nin kurumlaşma yapısı incelendiğinde sermaye şirketleri içinde limited şirketlerin payı oldukça yüksektir.⁸⁷ Bu dağılımın araştırmanın örnekleme de yansıdığı görülmektedir.

Tablo 8. Mükellefiyet Türüne Göre İşletmelerin Dağılımı

Mükellefiyet Türü	Sayı	Yüzde (%)
Limited Şirket	243	85,6
Anonim Şirket	41	14,4
Toplam	284	100

Araştırmaya katılanların aylık gelir düzeyine baktığımızda %8,8'lik bir kısmının ₺1000 ve daha az, %25,7'lik bir kısmının ₺1001-₺2000, %22,2'lik bir kısmın ₺2001-₺3000, %22,9'luk bir kısmının ₺3001-₺5000, %13,0'lık bir kısmının ₺5001-₺10000 aylık gelire sahip olduğu ve ₺10001 ve üzerinde aylık gelire sahip olanların ise %7,4'lük bir oranda kaldığı görülmektedir.

Tablo 9. Gelir Durumuna Göre Katılımcıların Dağılımı

Aylık Gelir	Sayı	Yüzde (%)
₺1000 ve daha az	25	8,8
₺1001 – ₺2000	73	25,7
₺2001 – ₺3000	63	22,2
₺3001 – ₺5000	65	22,9
₺5001 – ₺10000	37	13,0
₺10001 ve üzeri	21	7,4
Toplam	284	100

⁸⁷ <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1495879-yazici-faal-durumdaki-sirket-sayisi-yuzde-3-46-artti> (23.06.2014).

c)İşletme Yapılarına Göre Dağılımları

İşletmelerde personel sayısı işletme büyüklüğü açısından önemli bir göstergedir. Personel sayısı fazla olan işletmeler az olandan genellikle daha büyüktürler. Örnekleme yer alan mükelleflerin işletmelerinde çalışan personel sayılarına göre dağılımlarına bakıldığında; işletmelerin %71,1'inde 1-10, %14,8'inde 11-20, %5,3'ünde 21-30, %2,8'ünde 31-40, %1,8'inde 41-50, %2,8'inde 51 ve üzeri personel çalıştırdıkları görülmektedir. Çalışan personel sayısına ilişkin soruya 4 mükellef (%1,4) cevap vermemiştir. Erzincan'daki işletmelerin genel olarak 1 ile 10 kişi arasında personel çalıştırdıkları görülmektedir.

Tablo 10. Personel Sayısına Göre İşletmelerin Dağılımı

Personel Sayısı	Sayı	Yüzde (%)
1-10	202	71.1
11-20	42	14.8
21-30	15	5.3
31-40	8	2.8
41-50	5	1.8
51 ve üzeri	8	2.8
Cevapsız	4	1.4
Toplam	284	100

İşletmelerin faaliyet alanına göre dağılımlarına bakıldığında; %32'si ticaret, %26,8'i hizmet, %18'i inşaat, %7,7'si imalat, %6,7'si diğer, %4,9'u turizm ve %3,9'u ise tekstil alanlarında faaliyet göstermektedir. Tablo 11'dende anlaşılacağı gibi ticaretle uğraşan işletmeler ankete en çok katılan faaliyet alanını temsil etmektedir. Bunların yanında bir takım mükellefler kendilerini faaliyet alanı olarak herhangi bir ayrıma tabi tutmadığından 'diğer' başlığı altında ele alınmışlardır.

Tablo 11. İşletmelerin Faaliyet Alanına Göre Dağılımı

Faaliyet Alanı	Sayı	Yüzde (%)
İmalat	22	7,7
Turizm	14	4,9
İnşaat	51	18,0
Tekstil	11	3,9
Ticaret	91	32,0
Hizmet	76	26,8
Diğer	19	6,7
Toplam	284	100

İşletmelerin faaliyet sürelerine göre dağılımlarına bakıldığında; %29,2'si 1 ile 5 yıl, %31,0'ı 6 ile 10 yıl, %18,0'ı 11 ile 15 yıl, %8,1'i 16 ile 20 yıl, %13,7'si 21 yıldan uzun bir zamandır faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. İşletmelerin büyük bir kısmı (%60,2), 10 yıl ve daha az süredir faaliyette bulunmaktadır. Yani işletmelerin oldukça genç olduklarını söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Tablo 12. İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Dağılımı

Faaliyet Süresi	Sayı	Yüzde (%)
1-5 yıl arası	83	29,2
6-10 yıl arası	88	31,0
11-15 yıl arası	51	18,0
16-20 yıl arası	23	8,1
21 yıl ve üstü	39	13,7
Toplam	284	100

Araştıramaya katılanların işletmelerdeki görev dağılımına bakıldığında; %47,9'u işletme ortağı, %9,5'i genel müdür, %14,1'i finans/muhasebe müdürü olarak görev yaparken %28,5'i ise diğer pozisyonlarda çalışmaktadır.

Tablo 13. Katılımcıların İşletmelerdeki Görev Dağılımı

Katılımcıların Görevi	Sayı	Yüzde (%)
İşletme ortağı	136	47,9
Genel müdür	27	9,5
Finans/Muhasebe Müdürü	40	14,1
Diğer çalışan	81	28,5
Toplam	284	100

2. Mükelleflerin Vergiyi Algılama ve Tutumu İle İlgili İfadelere Yaklaşımları

Araştırmaya katılan mükelleflerin vergiyi algılama ve tutumu ile ilgili ifadelere gösterdikleri önem derecelerinin ölçülmesinin amaçlandığı bu bölümde Erzincan ilinde faaliyet gösteren Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı vergi mükelleflerinin (limited ve anonim şirket) kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevapların sıklık (frekans) ve yüzde olarak ağırlıkları tespit edilerek tablolandırılmış ve her bir tablo itibarıyla değerlendirmeler yapılarak mükellef profili çıkarılmaya çalışılmıştır. Anket soruları Erzincan ilindeki mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını belirleyen faktörlere göre gruplandırılarak ele alınmıştır.

a) Vergi Ödeme Gücü

Mükelleflerin vergiye bakışları açısından, ödeyecekleri vergide eşitliğin sağlanması, vergilerin mükelleflerden sahip olduğu ödeme güçlerine göre alınmasına bağlıdır. Ödeme gücüne göre vergilendirilmediğini düşünen mükellefler vergiye karşı tepki göstereceklerdir. Erzincan ilindeki mükelleflerin ödeme gücüne yönelik düşüncelerini anlayabilmek için yöneltilen '*Vergi, mükelleflerden ödeme gücüne göre alınmalıdır*' sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 14'de görülmektedir.

Ankete cevap veren mükelleflerin %92,9'unun; mükellefler ödeme güçlerine yönelik vergilendirilmelidir yönündeki düşüncesi yaygın kanaati oluşturmuştur. Bu soruya mükelleflerin %1,4'lük kısmı kararsızım derken kalan %5,7'lik bir oranda mükelleflerin ödeme gücüne göre vergi alınmamalıdır şeklinde düşündükleri görülmüştür.

Tablo 14. Vergi, mükelleflerden ödeme gücüne göre alınmalıdır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 1	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	183	64.4
Katılıyorum	81	28.5
Kararsızım	4	1.4
Katılmıyorum	9	3.2
Kesinlikle Katılmıyorum	7	2.5
Toplam	284	100

b) Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci

Mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarının olumlu veya olumsuz olmasında vergi ahlakının etkisi büyüktür. Erzincan İlindeki mükelleflerin vergi ahlakı ve bilincine yönelik '*Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir*' sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 15'de görülmektedir.

Erzincan'daki mükelleflerin tamamına yakını (%97,2'si) vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Vergi sorumluluğu, vergi bilincinin ve ahlakının gelişmiş olması sonucunda yerine getirileceğinden bu soruda mükellefler açısından olması gereken olumlu bir tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 15. Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 2	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	175	61.6
Katılıyorum	101	35.6
Kararsızım	5	1.8
Katılmıyorum	3	1.1
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0
Toplam	284	100

Mükelleflerin gelir getiren faaliyetlerini kayıt dışı tutmalarının doğru bir davranış olarak algılayıp algılamadıklarının ölçülmeye çalışıldığı soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 16’da verilmiştir.

Mükelleflerin %84,9 oranında büyük bir çoğunluğu gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmanın doğru bir davranış olmadığını düşünmektedir. Mükelleflerin %5,7’si ise gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmanın doğru bir davranış olduğunu düşünmekle beraber %9,4’lük kısım ise kararsız kalmışlardır.

Tablo 16. Vergileme açısından gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 16	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	113	39.8
Katılıyorum	128	45.1
Kararsızım	27	9.4
Katılmıyorum	7	2.5
Kesinlikle Katılmıyorum	9	3.2
Toplam	284	100

Devletin vergi bilincini artıracak politikalar uygulaması ile mükellefler bireysel ve çevresel faktörlerden daha az etkilenerken vergiye karşı olumlu davranışlar sergileyeceklerdir. Bu bağlamda mükelleflerin ‘Devlet, vatandaşın vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapmaktadır’ sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 17’de görülmektedir.

Mükelleflerin %37’si Devletin vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yaptığını düşünmekle birlikte, %46,8’lik bir kesim Devletin bu konuda üzerine düşeni yapmadığını düşünmektedir. %16,2’lik bir kısım ise bu konuda kararsız kalmışlardır. Bu bağlamda Devletin vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapma konusunda yetersiz kalması mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını olumsuz etkileyebileceği söylenebilir.

Tablo 17. Devlet, vatandaşın vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapmaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 5	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	33	11.6
Katılıyorum	72	25.4
Kararsızım	46	16.2
Katılmıyorum	91	32.0
Kesinlikle Katılmıyorum	42	14.8
Toplam	284	100

Mükelleflerin vergi kaçırmaya yönelik davranışlarını öğrenebilmek için sorulan *'Yapmış olduğum gelir getirici ekonomik faaliyetlerde hiçbir zaman vergi kaçırmadım'* sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 18'de görülmektedir.

Mükelleflerin %86,6'sı yapmış olduğu gelir getirici ekonomik faaliyetlerde hiçbir zaman vergi kaçırmadıklarını bildirmişlerdir. Mükelleflerin %7,0'lık bir kısmı ise vergi kaçırdıklarını bildirirken kararsızların oranı ise %6,3 tür.

Tablo 18. Yapmış olduğum gelir getirici ekonomik faaliyetlerde hiçbir zaman vergi kaçırmadım ifadesine yönelik düşünceler

Soru 23	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	152	53.5
Katılıyorum	94	33.1
Kararsızım	18	6.3
Katılmıyorum	12	4.2
Kesinlikle Katılmıyorum	8	2.8
Toplam	284	100

c) Devlete Bağlılık

Mükelleflerin devlete olan yükümlülüklerini yerine getirirken devlet hakkında sahip oldukları düşünceler vergi karşısındaki davranışlarına etki etmektedir.

Dolayısıyla bu konunun araştırma evreninde nasıl karşılık bulduğunu tespit etmek amacıyla mükelleflere sorulan '*Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir*' sorusuna verilen cevapların nasıl şekillendiği Tablo 19'da görülmektedir.

Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu (%71,5'i) vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğu düşüncesindedir. Katılımcıların %18,7'si ise vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olmadığı düşüncesinde olup kalan %9,8'lük kesim ise kararsız kalmışlardır. Yükümlülerin büyük bir çoğunluğunun vergi ödeme ile devlete bağlılık arasında kurmuş oldukları bu olumlu bağlantı, onların devlete olan yükümlülüklerini yerine getirdikleri davranışlarda etkili olmakla birlikte devlete olan bağlılık arttıkça vergiye olan tahammülde artacaktır.

Tablo 19. Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 4	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	113	39.8
Katılıyorum	90	31.7
Kararsızım	28	9.8
Katılmıyorum	36	12.7
Kesinlikle Katılmıyorum	17	6.0
Toplam	284	100

Mükelleflere üzerlerine düşen vergi ödevlerinin bir vatandaşlık görevi olup olmadığına yönelik yöneltilen '*Vergi ödevi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır*' sorusunun cevaplarının dağılımı Tablo 20'de görülmektedir.

Mükelleflerin %88,0'ı vergi ödevinin vatandaşlık görevleri arasında yer aldığını düşünmektedir. %4,6'luk kesim ise bu ifadeye katılmayarak vergiyi bir vatandaşlık görevi olarak görmemektedirler. Bu bulgulardan, Erzincan'daki Mükelleflerin vergi yükümlülüğünü zorunlu bir eylem olarak görmek yerine toplumsal bir görev olarak yerine getirdikleri söylenebilir.

Tablo 20. Vergi ödevi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 3	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	138	48.6
Katılıyorum	112	39.4
Kararsızım	21	7.4
Katılmıyorum	9	3.2
Kesinlikle Katılmıyorum	4	1.4
Toplam	284	100

d) Siyasal İktidara Bakış Açısı

Mükelleflerin siyasal iktidarı ve onun politikalarını benimsemelerine göre vergiye uyumları da değişecektir. Çünkü mükelleflerin politikalarının doğruluğuna inandıkları ve kendi düşüncelerinin ifade edildiği bir siyasal iktidara bakış açıları daha olumlu olacaktır.

Siyasal iktidar ve iktisadi istikrar arasındaki bağlantı ve bunun mükellefler üzerinde doğurduğu etkiler dikkate alındığında, ekonomik gelişme dönemlerinde mükelleflerin vergi ödeme güçleri artacaktır.

Erzincan İlindeki Mükelleflerin siyasal iktidara bakış açısını ölçmeye yönelik ‘Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamaktadır’ sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 21’de yer almaktadır.

Mükelleflerin %18,3’ünün, siyasal iktidarın vergi politikalarının mükellef beklentilerini karşıladığı yönünde cevap verdiği görülürken, %61,0’ının ise siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarının beklentilerini karşılamadığı görülmektedir. Böylece yükümlülerin çoğunluğunun siyasal iktidarın vergi politikalarının kendi beklentilerini karşılamadığı yönünde bir düşünceye sahip olduğu ortaya çıkmakta ve bu bağlamda siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarına tepki olarak onların etkisinden kurtulmaya çalışacaklardır. Bu bağlamda, mükelleflerin ‘Türkiye’de tüm mükellefler vergiye karşı tepki duymaktadırlar’ ifadesinin yer aldığı 25. soruya verdikleri cevaplara baktığımızda

tepki duyduklarını ifade eden cevapların %56,4 civarında olduğu görülmektedir. Bu durum vergiye karşı duyulan tepkide siyasal iktidarın vergi politikalarının kendi beklentilerini karşılamamasının da etkili olabileceğini göstermektedir.

Tablo 21. Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 6	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	14	4.9
Katılıyorum	38	13.4
Kararsızım	59	20.8
Katılmıyorum	99	34.9
Kesinlikle Katılmıyorum	74	26.1
Toplam	284	100

e) Yükümlülerin Diğer Yükümlülere Bakış Açısı

Mükellefler vergiye karşı davranışlarında diğer mükelleflerin davranış ve düşüncelerinden etkilenmektedir.

Erzincan İlindeki Mükelleflerin diğer mükelleflere bakış açısını ölçmeye yönelik '*Türkiye'de mükellefler vergisini tam olarak ödemektedir*' sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 22'de görülmektedir.

Mükelleflerin %14,8'i Türkiye'deki mükelleflerin vergisini tam olarak ödemediğine inanmakla beraber büyük bir çoğunluğu olan %77,1'inin vergilerini tam olarak ödemediklerini düşünmektedirler. Başka bir ifade ile yaygın olarak yükümlüler, ya vergi kaçırarak ya da vergiden kaçınarak ödemeleri gereken vergiyi ödememektedirler. Bu bağlamda mükelleflerin '*Yapmış olduğum gelir getirici ekonomik faaliyetlerde hiçbir zaman vergi kaçırmadım*' ifadesinin yer aldığı 23. soruya verdikleri cevaplara bakıldığında ise aynı mükelleflerin %88,6'sının hiçbir zaman vergi kaçırmadığı yönünde cevap verdikleri görülmektedir. Bu durum mükelleflerde başkalarının vergisini tam ödemedikleri düşüncesinin hakim olmasına rağmen diğer mükelleflerin davranış ve düşüncelerinden etkilenmediklerini göstermektedir.

Tablo 22. Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödemektedir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 7	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	11	3.9
Katılıyorum	31	10.9
Kararsızım	23	8.1
Katılmıyorum	111	39.1
Kesinlikle Katılmıyorum	108	38.0
Toplam	284	100

Mükelleflerin ‘*bir tanıdığım vergi kaçırır ve yakalanmazsa, bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur*’ sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 23’de görülmektedir.

Mükellefler vergiye karşı davranışlarını belirlerken, diğer mükelleflerin davranış ve düşüncelerini de dikkate almaktadırlar. Bu bağlamda Erzincan’daki mükellefler de %35,9 oranında bu düşünce hakim olmakla beraber mükelleflerin %52,4’ünün bu düşünceye katılmadıkları görülmektedir.

Tablo 23. Bir tanıdığım vergi kaçırır ve yakalanmazsa, bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur ifadesine yönelik düşünceler

Soru 8	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	34	12.0
Katılıyorum	68	23.9
Kararsızım	33	11.6
Katılmıyorum	85	29.9
Kesinlikle Katılmıyorum	64	22.5
Toplam	284	100

Mükelleflerin ‘*başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler*’ sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 24’de görülmektedir.

Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu olan %69,3'ü başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesinin kendilerini de etkileyeceği yönünde cevap vererek, vergisini ödemeyen yükümlülerden olumsuz etkileneceklerini belirtmişlerdir. Mükelleflerin %22,8'i ise katılmadıkları yönünde cevap vererek başkalarından olumsuz etkilenmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 24. Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler ifadesine yönelik düşünceler

Soru 9	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	79	27.8
Katılıyorum	118	41.5
Kararsızım	22	7.7
Katılmıyorum	47	16.5
Kesinlikle Katılmıyorum	18	6.3
Toplam	284	100

f) Kamu Hizmetlerinin Yükümlünün Tercihlerine Uyumluluğu ve Kamu Gelirlerinin Etkin Kullanımı

Mükellefler ödedikleri vergilerin etkin bir biçimde hizmete dönüştürülmesini arzu ederler, kamu hizmetlerinin gereği gibi sunulmaması, vergi ödeyen mükelleflerde vergilerin kötü harcandığına dair bir kanı oluşturarak vergiye karşı bir direnç oluşturacaktır. Bu bağlamda Erzincan'daki mükelleflere sorulan '*ödediğimiz vergileri kamu hizmeti olarak geri alamıyoruz*' sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 25'de görülmektedir.

Mükelleflerin %56,7'lik önemli bir kesimi ödedikleri vergileri kamu hizmeti olarak geri dönmediğini düşünmektedir. Yaklaşık %27,1'lik kesim vergilerin kendilerine kamu hizmeti olarak döndüğünü düşünmekle beraber kalan %16,2'lik bir kesim ise kararsız kalmaktadır.

Tablo 25. Ödediğimiz vergileri kamu hizmeti olarak geri alamıyoruz ifadesine yönelik düşünceler

Soru 10	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	76	26.8
Katılıyorum	85	29.9
Kararsızım	46	16.2
Katılmıyorum	56	19.7
Kesinlikle Katılmıyorum	21	7.4
Toplam	284	100

Kamu gelirlerinin etkin kullanılıp kullanılmadığı yönündeki düşünceleri ölçmeye yönelik sorulan '*ödediğimiz vergiler kamu tarafından etkin kullanılmaktadır*' sorusuna mükelleflerin verdiği cevapların dağılımı Tablo 26'de görülmektedir.

Mükelleflerin %30,6'lık kesimi ödedikleri vergilerin kamu tarafından etkin kullanıldığını düşünmektedir. Yaklaşık %41,9'luk kesimi ise kamu tarafından vergilerin etkin olarak kullanılmadığı görüşündedir. Bu bağlamda kamu gelirlerinin etkin kullanılmadığı düşüncesi, yükümlülerde vergiye karşı direnci beraberinde getireceği söylenebilir. Yükümlülerin %27,5'i ise kararsız kaldıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 26. Ödediğimiz vergiler kamu tarafından etkin kullanılmaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 11	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	27	9.5
Katılıyorum	60	21.1
Kararsızım	78	27.5
Katılmıyorum	75	26.4
Kesinlikle Katılmıyorum	44	15.5
Toplam	284	100

g) Vergi Yönetimi ve Vergi Sisteminden Kaynaklanan Etkenler

Mükelleflerin '*gelir idaresi başkanlığı yeterince mükellef odaklı davranmaktadır*' sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 27'de görülmektedir.

Katılımcıların %36,3'ü gelir idaresi başkanlığının mükellef odaklı davrandığını düşünürken, katılımcıların %35,5'i gelir idaresinin mükellef odaklı davranmadığı düşüncesindedir. %28,2'lik bir kesim ise bu soru karşısında kararsız kalmışlardır. Bu bağlamda Gelir İdaresi Başkanlığı'nın mükellef odaklı politikalarının mükelleflerin ancak belli bir kesimi tarafından fark edildiği görülmektedir. Bundan dolayı Gelir İdaresi Başkanlığı mükellef odaklı yönetim anlayışını öne çıkararak mükellefe bu anlayışta olduğunu hissettirmelidir.

Tablo 27. Gelir idaresi başkanlığı yeterince mükellef odaklı davranmaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 18	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	31	10.9
Katılıyorum	72	25.4
Kararsızım	80	28.2
Katılmıyorum	70	24.6
Kesinlikle Katılmıyorum	31	10.9
Toplam	284	100

Mükelleflerin '*vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterlidir*' sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 28'de görülmektedir.

Mükelleflerin %25,7'si vergi dairesindeki personelin eğitim ve mesleki düzeyinin yeterli olduğunu düşünmektedir. %21,1'u bu konuda kararsız kalarak fikir belirtmezken %53,1 gibi büyük çoğunluğu ise personelin eğitim ve mesleki bilgi düzeyinin yetersiz olduğunu düşüncesindedir.

Tablo 28. Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterlidir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 19	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	15	5.3
Katılıyorum	58	20.4
Kararsızım	60	21.1
Katılmıyorum	83	29.2
Kesinlikle Katılmıyorum	68	23.9
Toplam	284	100

Mükelleflerin '*mevcut denetimler ve vergi cezaları, vergiyi ödememiz açısından olumlu etki yapmaktadır*' sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 29'da görülmektedir.

Katılımcıların %53,9'u mevcut denetimlerin ve vergi cezalarının vergiyi ödeme açısından olumlu etki yaptığını düşünmektedir. Katılımcıların %34,1'lik bir kesimi ise tam aksine olumsuz etkilediğini düşünmektedir. %12,0'lık kesim ise bu konuda kararsız kalmışlardır.

Tablo 29. Mevcut denetimler ve vergi cezaları, vergiyi ödememiz açısından olumlu etki yapmaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 20	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	29	10.2
Katılıyorum	124	43.7
Kararsızım	34	12.0
Katılmıyorum	60	21.1
Kesinlikle Katılmıyorum	37	13.0
Toplam	284	100

Mükelleflerin '*vergi sistemi adaletsizdir bu açıdan vergi kaçırmak önemli bir ahlaki sorun değildir*' sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 30'da görülmektedir.

Mükelleflerin adalet sitemini ve adaletsizliği algılama gücüne yönelik olarak sorulan bu soruya katılımcıların %58,1'lik kesimi vergi kaçırmayı ahlaki açıdan bir problem olarak algılamaktadır. Bununla birlikte katılımcıların %24,3'ü vergi kaçırmayı ahlaki açıdan bir sorun olarak görmemektedir.

Tablo 30. Vergi sistemi adaletsizdir bu açıdan vergi kaçırmak önemli bir ahlaki sorun değildir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 12	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	26	9.2
Katılıyorum	43	15.1
Kararsızım	50	17.6
Katılmıyorum	89	31.3
Kesinlikle Katılmıyorum	76	26.8
Toplam	284	100

Mükelleflerin vergileme karşısında, onların algı ve düşüncelerinin şekillenmesinde önemli unsurlardan biri olan vergi mevzuatının açıklığı ve anlaşılabilirliği önemli bir yer tutmaktadır. Eğer mevzuat gerektiği kadar açık değilse mükellef algılarında sapmalara yol açabilir. Bu da vergi etkinliğini olumsuz etkileyebilir. Bunu ölçümleyen '*vergi kanunları yeterince anlaşılır ve açık değildir*' sorusuna verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere mevzuat, mükelleflerin önemli bir kesimi tarafından istenen açıklıkta olmadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Sorgulamada mükelleflerin %58,1'i gibi azımsanmayacak bir oranda karar belirtmektedir. Keza bu konuda kararsızların oranı mevzuatın açıklığı anlamında net bir cevaptır. Vergi mevzuatını yeterli açıklıkta bulan katılımcıların oranı en az %18,6 gibi düşük düzeydedir. Bu sonuç mükellefler tarafından vergi mevzuatının yeterli açıklıkta olmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo 31. Vergi kanunları yeterince anlaşılır ve açık değildir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 13	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	61	21.5
Katılıyorum	104	36.6
Kararsızım	66	23.2
Katılmıyorum	39	13.7
Kesinlikle Katılmıyorum	14	4.9
Toplam	284	100

Vergi mevzuatının çağın gereklerine uygun olarak değiştirilmesi gerekliliği olmakla beraber Vergi mevzuatında yapılan çok sık değişiklikler mükellefler açısından her defasında yeni hükümlerin öğrenilmesine ve yeni formalitelere alışmayı gerektirmektedir. Bunlar da vergi tekniğinin karışık hale gelmesine ve kanunların takip edilememesine neden olur. Dolayısıyla vergi ile ilgili işlemlerini olumsuz etkiler. Buradan hareketle hazırlanan '*vergi mevzuatının sık sık değişmesi vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir*' sorusuna mükelleflerin verdiği cevapların dağılımı Tablo 32'de görülmektedir.

Mükelleflerin %79,5 oranında büyük bir çoğunluğu vergi mevzuatında yapılan sık değişikliklerin, vergi ile ilgili işlemleri olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Mükelleflerin %11,3'ü ise sık değişikliklerin olumsuz bir etki yapmadığını düşünmekle beraber %9,2'lik kısım ise kararsız kalmışlardır. Buradan hareketle vergi mevzuatındaki çok sık değişiklikler Erzincan İlindeki mükellefleri vergi ile ilgili işlemlerinde olumsuz etkilediği söylenebilir.

Tablo 32. Vergi mevzuatının sık sık değişmesi vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 14	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	91	32.0
Katılıyorum	135	47.5
Kararsızım	26	9.2
Katılmıyorum	25	8.8
Kesinlikle Katılmıyorum	7	2.5
Toplam	284	100

Vergi aflarına çok sık başvurulması, mükelleflerde vergi suçlarının işlenmesi durumunda affedileceği hissi uyandırarak davranışlarını olumsuz etkileyecektir. Bu bağlamda dürüst yükümlülerin vergi affını vergi kaçakçılığı yapan mükelleflere bir ödül şeklinde değerlendirmelerine yol açacaktır.

Mükelleflerin vergi aflarına yaklaşımlarının ve sık çıkarılmasının vergi kaçakçılığına neden olup olmadığının ölçülmeye çalışıldığı '*Sık sık çıkarılan vergi afları vergi kaçakçılığının nedenlerinden biridir*' sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 33'de görülmektedir.

Erzincan'daki mükelleflerin %76,1'i sık çıkarılan vergi aflarının vergi kaçakçılığını artırdığına inanmaktadır. Verilen cevaplara bakıldığında sık çıkarılan vergi aflarının mükelleflerin tutumlarını olumsuz etkileyerek vergi kaçakçılığını artırdığı söylenebilir.

Tablo 33. Sık sık çıkarılan vergi afları vergi kaçakçılığının nedenlerinden biridir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 15	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	120	42.3
Katılıyorum	96	33.8
Kararsızım	26	9.2
Katılmıyorum	29	10.2
Kesinlikle Katılmıyorum	13	4.6
Toplam	284	100

Mükelleflerin *‘Türkiye’deki tüm mükellefler vergiye karşı tepki duymaktadırlar*’ sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 34’de görülmektedir.

Katılımcıların %56,4’ü Türkiye’deki tüm mükelleflerin vergiye karşı tepki duyduğunu düşünmektedir. Bu konuda %20,4’lük bir kesim kararsız kalırken, %22,8’i Türkiye’deki mükelleflerin vergiye karşı tepki duymadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 34. Türkiye’deki tüm mükellefler vergiye karşı tepki duymaktadırlar ifadesine yönelik düşünceler

Soru 25	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	82	28.9
Katılıyorum	78	27.5
Kararsızım	59	20.8
Katılmıyorum	45	15.8
Kesinlikle Katılmıyorum	20	7.0
Toplam	284	100

Vergi istisna ve muafiyet uygulamalarının kapsamı geniş tutulduğunda vergi adaleti giderek bozulup vergilemede eşitsizliğe neden olacaktır. Bu uygulamalardan yararlanamayanlar, vergiye karşı olumsuz davranış sergileyeceklerdir. Bu bağlamda mükelleflerin *‘Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur’* sorusuna verdiği cevapların dağılımı Tablo 35’de görülmektedir.

Mükelleflerin %79,2'sinde bu düşünce hakim olmakla beraber Mükelleflerin %14,1'lik kısmı bu düşünceye katılmamaktadırlar. Böylece Erzincan'daki mükellefler geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olduğunu belirtmişlerdir. Vergilemedeki bu eşitsizlik mükellefleri olumsuz etkileyerek vergiye karşı tepkiye iteceği beklenir.

Tablo 35. Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur ifadesine yönelik düşünceler

Soru 17	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	96	33.8
Katılıyorum	129	45.4
Kararsızım	40	14.1
Katılmıyorum	11	3.9
Kesinlikle Katılmıyorum	8	2.8
Toplam	284	100

İyi bir vergi sistemi esnek olmalı, ekonomik koşullardaki değişim ve gelişimlere uyum sağlamalıdır. Ekonomik koşullar değiştikçe vergiler ve vergi oranları ayarlanmalıdır. Erzincan'daki mükelleflerin bu konudaki düşünceleri ölçülmek istenmiş ve sonuçlar Tablo 36'da verilmiştir.

Mükelleflerin %37,7'si vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağladığını düşünürken, %38,4'ü tam aksine vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığını düşünmektedir. Kalan %23,9'luk kesim bu ifade karşısında kararsız kalmışlardır.

Tablo 36. Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 21	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	25	8.8
Katılıyorum	82	28.9
Kararsızım	68	23.9
Katılmıyorum	78	27.5
Kesinlikle Katılmıyorum	31	10.9
Toplam	284	100

Vergi kayıplarının ortadan kaldırılması, vergi suçları için uygulanan caydırıcı güce sahip cezaların etkinliği ile mümkün olacaktır. Vergi cezalarının vergi suçlarını ne yönde etkilediğini ölçmeye yönelik Erzincan'daki mükelleflere yöneltilen '*Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını artırmaktadır*' sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 37'de verilmiştir.

Erzincan'daki Mükelleflerin %72,9'u vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıf olduğu ve bu yüzden vergi suçlarının arttığını düşünmektedir. Mükelleflerin %16,2'si bu ifadeye genel olarak katılmazken, %10,9'u ise kararsız kalmışlardır. Katılanların oranının %72,9 gibi yüksek çıkması mükelleflerin, vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıf olmasının vergi suçlarını artırdığını ve bu suçların azaltılabilmesi için mevcut cezaların daha da arttırılması gerektiğine inandıkları anlamını taşımaktadır.

Tablo 37. Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını artırmaktadır ifadesine yönelik düşünceler

Soru 24	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	92	32.4
Katılıyorum	115	40.5
Kararsızım	31	10.9
Katılmıyorum	28	9.9
Kesinlikle Katılmıyorum	18	6.3
Toplam	284	100

h) Ekonomik Yapı İle İlgili Etkenler

Ekonominin içinde bulunduğu durum vergi ödeme konumundaki mükelleflerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Bir ülkenin milli gelir düzeyi o ülkedeki vergi mükelleflerinin vergiye yaklaşımını etkilemektedir. Bu bağlamda ülkemizdeki milli gelir düzeyi ile mükelleflerin tutumlarını belirlemede önemli bir işleve sahip vergi oranları arasındaki bağlantının ortaya konulmaya çalışıldığı '*Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir*' sorusuna mükelleflerin verdiği cevapların dağılımı Tablo 38'de görülmektedir.

Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu olan %78,2'si, kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında, vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedirler. %12,3'ün ise, kararsız kaldığı görülmektedir. Yükümlülerin ortalama olarak %9,5'i kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarının yüksek olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 38. Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir ifadesine yönelik düşünceler

Soru 22	Sayı	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılıyorum	124	43.7
Katılıyorum	98	34.5
Kararsızım	35	12.3
Katılmıyorum	15	5.3
Kesinlikle Katılmıyorum	12	4.2
Toplam	284	100

3. Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi

Çalışmanın bu kısmında, Erzincan'da yaşayan mükelleflerin demografik özelliklerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında fark olup olmadığı analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı araştırılmış ve normal dağılıma uymadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kolmogrov-Smirnov normallik testi sonucu Skewness (Çarpıklık) 0,318, Kurtosis (Basıklık) 1,290 bulunmuş ve dağılımın normallik testine göre normal dağılmadığı belirlenmiştir ($p < 0,01$). Bu durum, parametrik testlerin şartlarından olan normallik ve homojenlik varsayımlarını sağlamadığından parametrik olmayan (nonparametrik) Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi kullanılmıştır.

Mann-Whitney U testi, birbirinden bağımsız iki grubun veya örneklemin bağımlı bir değişkene ilişkin ölçümlerinin karşılaştırılarak iki dağılım arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek amacı ile kullanılır. Kruskal-Wallis H testi ise, birbirinden bağımsız üç yada daha fazla grubun bağımlı bir değişkene ilişkin ölçümlerinin karşılaştırılarak dağılımlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek amacı ile kullanılır. Değerler sıralı hale getirilerek her grup için sıralı ortalamalar karşılaştırılır. Araştırmada Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi uygulanarak veriler analiz edilip, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.⁸⁸

Öncelikle toplam değerler açısından mükelleflerin demografik özellikleri ile işletme bazlı faktörlerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında fark olup olmadığı araştırılmış ve daha sonra her bir soru için bu özelliklerin mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

⁸⁸ Ural/Kılıç, s.269-273.

a) Toplam değerler açısından mükelleflerin özelliklerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları

Erzincan'daki mükelleflerin demografik özellikleri ile işletme bazlı faktörlerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında fark olup olmadığı toplam değerler üzerinden parametrik olmayan yöntemlerle analiz edilmiş, ikili gruplarda Mann Whitney U testi, çoklu gruplarda ise Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır.

Yaşa göre mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında toplam değerler açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan nonparametrik testlerden Kruskal-Wallis H Testi uygulanmıştır. Yapılan analizde anlamlılık düzeyi olan $p=0,5$ olarak bulunmuştur. Bu bağlamda mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları yaşa göre ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Cinsiyete göre mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında toplam değerler açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan nonparametrik testlerden Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Yapılan analizde $p=0,41$ olarak bulunmuştur. Bu bağlamda mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumlarında, erkek veya kadın olmalarına göre ($p>0,05$) anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Aynı şekilde mükelleflerin medeni durumlarına göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları incelendiğinde ($p=0,99$), anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Evli ve bekar mükelleflerin verdikleri cevaplar arasında farklılık bulunmamaktadır.

Mükelleflerin eğitim durumlarına göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları incelendiğinde ($p=0,15$), eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Mükelleflerin mükellefiyet türü ile vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında, mükellefiyet türüne göre anlamlı bir farklılık ($p=0,31$) görülmemiştir.

Aylık gelire göre mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında toplam değerler açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini

belirlemek üzere nonparametrik testlerden Kruskal-Wallis H Testi uygulanmış ve yapılan analizde anlamlılık düzeyi ($p=0,011$), tablo değerinden ($p<0,05$) küçük olması nedeniyle ($p=0,011<0,05$) anlamlı bir fark bulunmuştur (Tablo 39). Bu bağlamda mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları aylık gelire göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Tablo 39. Mükelleflerin Aylık Geliri Açısından KWH Testine Göre Vergiyi Algılama Biçimleri ve Tutumları

Aylık Gelir	N	SO	Test İstatistikleri	Toplam
₺1000 ve daha az	25	108.30	Chi-Square	14,901
₺1001– ₺2000	73	131.20	Serbestlik Derecesi	5
₺2001 – ₺3000	63	163.97	p	0,011
₺3001 – ₺5000	65	133.45		
₺5001 – ₺10000	37	169.54		
₺10001–ve üzeri	21	138.48		
Toplam	284			

Tablo 39 incelendiğinde ₺5001 – ₺10000 aylık gelir düzeyine sahip mükelleflerin sıra ortalamasına bakıldığında ($SO=169,54$) diğer gelir gruplarına göre vergiyi algılama biçim ve tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısına göre mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları incelendiğinde ($p=0,09$), kurumda çalışan personel sayısına göre anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Kurumun faaliyet alanına göre mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları anlamlı bir farklılık ($p=0,35$) göstermemektedir.

Kurumun faaliyet süresine göre mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları incelendiğinde ($p=0,83$), kurumun faaliyet süresine göre anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Mükelleflerin kurumdaki görevlerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları arasında anlamlı bir farklılık ($p=0,4$) bulunamamıştır. Mükelleflerin kurumdaki görevleri vergiyi algılama biçimlerini ve tutumlarını etkilememektedir.

b) Her bir soru açısından mükelleflerin özelliklerine göre vergiyi algılama biçimleri ve tutumları

Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçim ve tutumları yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, mükellefiyet türü, aylık gelir, kurumda çalışan personel sayısı, kurumun faaliyet alanı, kurumun faaliyet süresi ve kurumdaki görevi itibariyle her bir soru için ayrı ayrı incelenmiştir. İkili gruplarda Mann Whitney U testi, çoklu gruplarda ise Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır.

Tablo 40. Yaş Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
χ^2	6.271	8.857	8.654	3.949	4.441	5.967	3.740	2.556	2.571	1.195	5.487	1.358	2.327
SD	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
P	.180	.065	.070	.413	.350	.202	.442	.635	.632	.879	.241	.851	.676
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
χ^2	3.526	1.719	2.917	9.565	3.486	2.072	4.216	6.020	2.824	2.793	3.865	4.258	
SD	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
P	.474	.787	.572	.048	.480	.723	.378	.198	.588	.593	.425	.372	

S: Soru

SD: Serbestlik Derecesi

P: Anlamlılık Düzeyi

Vergi algılama biçimlerini ve tutumlarını ölçen sorulara verilen yanıtların yaş gruplarına göre değişip değişmediği her bir soru için Kruskal Wallis H testi ile sınanmıştır. Test sonucunda elde edilen p değerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı sonucuna varılır. Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, yaş grupları açısından tablo 41'de görüldüğü üzere sadece 17. soruda anlamlılık düzeyi ($p=0,048$), tablo değerinden ($p<5\%$) küçük olması nedeniyle ($p=0.048<5\%$) anlamlı farklılık göstermektedir

Araştırmaya katılan mükelleflerin, yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösteren 17. soruya verdikleri cevaplarıyla ilgili istatistik veriler Tablo 41'de sunulmuştur.

Tablo 41. Değişkene (S17) ilişkin istatistikler

Değişken	Yaş Grubu	N	SO	P
S17	25 ve altı	29	153.66	0,048
	26-35	120	155.77	
	36-45	77	124.14	
	46-55	42	131.60	
	56 ve üzeri	16	139.75	
	Toplam	284		

17. Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur.

Tablo 41 incelendiğinde mükelleflerin yaşı ile “geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olacağı” yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonucunda ($p=0,048<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 26-35 yaş grubundaki mükellefler ($SO=155,77$) geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının, diğer yaş gruplarındaki mükelleflere oranla daha fazla vergi eşitsizliğine neden olacağını belirtmişlerdir.

Tablo 42. Cinsiyet Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
MWU	3661.0	3607.0	3553.0	3413.0	3205.0	3594.5	3435.0	3548.0	3493.5	3255.0	3586.0	3473.0	3279.5
Z	-.103	-.254	-.380	-.715	-1.211	-.255	-.666	-.367	-.513	-1.088	-.273	-.552	-1.037
P	.918	.799	.704	.475	.226	.799	.505	.714	.608	.277	.785	.581	.300
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
MWU	3151.0	3503.5	3344.0	3508.0	3454.5	3577.0	3441.0	3433.0	3092.0	3288.5	2994.5	3535.0	
Z	-1.408	-.492	-.918	-.486	-.597	-.296	-.644	-.651	-1.546	-1.084	-1.771	-.400	
P	.159	.622	.359	.627	.551	.767	.519	.515	.122	.278	.077	.690	

MWU: Mann Whitney U

Erzincan’daki mükelleflerin vergiyi algılama biçim ve tutumlarını ölçen sorulara verdiği yanıtların cinsiyet gruplarına göre değişip değişmediği belirlemek üzere Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Vergiyi algılama biçim ve tutumlarının cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında, her bir soru için $p>5\%$ olması nedeniyle anlamlı bir farklılık görülmemektedir (Tablo 42).

Başka bir ifade ile Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 43. Medeni Durum Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
MWU	6820.0	5892.0	6789.0	6740.0	6880.0	6993.5	7014.0	6710.0	6872.5	6157.0	6084.5	6537.5	6484.0
Z	-.452	-2.338	-.478	-.546	-.285	-.083	-.048	-.587	-.305	-1.574	-1.698	-.896	-.999
P	.651	.019	.632	.585	.776	.933	.962	.557	.760	.116	.089	.370	.318
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
MWU	6817.0	6912.0	6455.5	5911.0	6621.5	6803.0	6930.5	6948.5	6824.5	6878.0	6746.5	6906.5	
Z	-.416	-.235	-1.100	-2.099	-.745	-.422	-.199	-.163	-.399	-.311	-.536	-.238	
P	.677	.814	.271	.036	.456	.673	.842	.870	.690	.756	.592	.812	

Erzincan'daki mükelleflerin, vergiyi algılama biçim ve tutumlarını ölçen sorulara verdiği yanıtların medeni durumlarına göre değişip değişmediği Mann Whitney U testi ile sınılandığında; vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, Tablo 43 de görüldüğü üzere 2. ve 17. sorularda anlamlı farklılık göstermektedir.

Araştırmaya katılan mükelleflerin, medeni durumuna göre anlamlı farklılık gösteren 2. ve 17. sorulara verdikleri cevaplarıyla ilgili istatistik veriler Tablo 44'de sunulmuştur.

Tablo 44. Değişkenlere (S2-S17) İlişkin İstatistikler

Değişken	Medeni Durum	N	SO	P
S2	Evli	220	137,28	0,019
	Bekar	64	160,44	
S17	Evli	220	137,37	0,036
	Bekar	64	160,14	

2.Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir.

17. Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen anlamlılık düzeyi ($p=0,019$), tablo değerinden ($p<5\%$) küçük olması nedeniyle ($p=0,019<5\%$), tablo 44 incelendiğinde medeni durum ile “*vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiği*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Buna göre bekar mükelleflerin (SO=160,44) vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirilmeleri gerektiği yönündeki düşünceye, evli mükelleflere oranla daha fazla katıldığı söylenebilir.

Medeni durum ile “geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olacağı” yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonucunda (p=0,036<%5) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olacağı yönündeki düşüncenin bekar mükelleflerde (SO=160,14) evli mükelleflere oranla daha fazla hakim olduğu söylenebilir.

Tablo 45. Eğitim Durumu Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
χ^2	2.966	5.453	2.304	13.788	6.991	5.913	6.315	10.186	2.734	5.955	10.200	4.019	6.416
SD	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
P	.705	.363	.806	.017	.221	.315	.277	.070	.741	.311	.070	.547	.268
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
χ^2	1.898	2.172	6.494	6.116	6.985	17.987	2.559	12.515	.931	5.558	4.975	2.687	
SD	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
P	.863	.825	.261	.295	.222	.003	.768	.028	.968	.352	.419	.748	

Vergi algılama biçimlerini ve tutumlarını ölçen sorulara verilen yanıtların eğitim durumuna göre değişip değişmediği Kruskal Wallis H testi ile sınanmıştır. Erzincan’daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, eğitim durumu açısından Tablo 45’de görüldüğü gibi 4. 19. ve 21. sorularda istatistiki bakımdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Araştırmaya katılan mükelleflerin, eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösteren 4, 19 ve 21. sorulara verdikleri cevaplarıyla ilgili istatistiki veriler Tablo 46’da sunulmuştur.

Tablo 46. Değişkenlere (S4-S19-S21) İlişkin İstatistikler

Değişken	Eğitim Durumu	N	SO	P
S4	İlkokul	11	149.77	0,017
	Ortaokul	24	105.10	
	Lise	87	149.77	
	Önlisans	65	145.07	
	Lisans	91	158.66	
	Lisansüstü	6	187.08	
S19	İlkokul	11	144.82	0,003
	Ortaokul	24	153.25	
	Lise	87	123.81	
	Önlisans	65	126.02	
	Lisans	91	168.92	
	Lisansüstü	6	144.08	
S21	İlkokul	11	115.73	0,028
	Ortaokul	24	144.85	
	Lise	87	135.74	
	Önlisans	65	125.15	
	Lisans	91	160.25	
	Lisansüstü	6	198.92	

4. Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.

19. Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterlidir.

21. Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamaktadır.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen anlamlılık düzeyi ($p=0,017$), tablo değerinden ($p<0,05$) küçük olması nedeniyle ($p=0,017<0,05$), Tablo 46 incelendiğinde eğitim durumu ile “*vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir*” düşüncesi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre lisansüstü eğitim mezunu mükellefler ($SO=187,08$) vergi ödemeyi diğer mükelleflere göre daha fazla devlete bağlılığın bir göstergesi olarak görmektedirler.

Mükelleflerin eğitim durumu ile “*vergi dairesinde çalışan personelin eğitim ve mesleki düzeyinin yeterli olup olmadığı*” yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonuçlarına göre ($p=0,003<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre lisans mezunu mükelleflerin (SO=168,92) diğer mükelleflere göre, vergi dairesinde çalışan personelin eğitim ve mesleki düzeyinin daha yeterli olduğuna inandıkları söylenebilir.

Mükelleflerin eğitim durumu ile “*vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağladığı*” yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonuçlarına göre ($p=0,028<5\%$) anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre lisansüstü mezunu mükelleflerin (SO=198,92) diğer mükelleflere göre vergi sisteminin ekonomik gelişmelere daha fazla uyum sağladığını düşündükleri söylenebilir.

Tablo 47. Mükellefiyet Türü Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
MWU	4907.0	3713.0	3776.5	4704.5	4888.0	4394.0	4252.0	4731.0	4246.0	4878.0	4531.5	4962.5	4248.5
Z	-.182	-3.071	-2.730	-.600	-.198	-1.253	-1.596	-.530	-1.592	-.219	-.951	-.040	-1.566
P	.856	.002	.006	.549	.843	.210	.111	.596	.111	.826	.342	.968	.117
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
MWU	4218.0	4683.5	4899.5	4755.5	4797.0	4490.5	4501.5	4832.5	4878.0	4221.5	4270.0	4629.5	
Z	-1.694	-.652	-.183	-.500	-.390	-1.039	-1.039	-.316	-.228	-1.736	-1.544	-.746	
P	.090	.515	.854	.617	.696	.299	.299	.752	.820	.083	.123	.456	

Erzincan’daki mükelleflerin vergiyi algılama biçim ve tutumlarını ölçen sorulara verdiği yanıtların kurumun mükellefiyet türüne göre değişip değişmediği Mann Whitney U testi ile sınılandığında; vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, tablo 47’de görüldüğü gibi 2. ve 3. sorularda istatistiki olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

Araştırmaya katılan mükelleflerin kurumun mükellefiyet türüne göre anlamlı farklılık gösteren 2. ve 3. sorulara verdikleri cevaplarıyla ilgili istatistiki veriler Tablo 48’de sunulmuştur.

Tablo 48. Değişkenlere (S2-S3) İlişkin İstatistikler

Değişken	Mükellefiyet Türü	N	SO	P
S2	Limited Şirket	243	147,72	0,002
	Anonim Şirket	41	111,56	
S3	Limited Şirket	243	147,46	0,006
	Anonim Şirket	41	113,11	

2.Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir.

3.Vergi ödevi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır.

Tablo 48 incelendiğinde “mükelleflerin vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği” yönündeki düşünceye araştırmaya katılan limited şirketlerin verdikleri cevapların sıra ortalaması SO=147,72; anonim şirketlerin ise SO=111,56 olarak bulunmuştur. Buna göre mükelleflerin vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirilmeleri gerektiği yönündeki düşüncenin limited şirketlerde anonim şirketlere oranla daha fazla hakim olduğu söylenebilir.

“Vergi ödevinin vatandaşlık görevleri arasında yer aldığı” yönündeki düşünceye araştırmaya katılan limited şirketlerin verdikleri cevapların sıra ortalaması SO=147,46; anonim şirketlerin ise SO=113,11 olarak bulunmuştur. Buna göre limited şirketler vergi ödevini anonim şirketlere göre daha ağırlıklı olarak vatandaşlık görevleri arasında gördüğü söylenebilir.

Tablo 49. Aylık Gelir Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
χ^2	4.803	2.307	2.826	5.837	4.060	4.950	2.128	7.260	7.519	3.210	3.012	3.741	6.654
SD	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
P	.440	.805	.727	.322	.541	.422	.831	.202	.185	.668	.698	.587	.248
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
χ^2	2.372	7.541	2.767	8.610	3.894	2.207	3.307	10.285	10.707	3.330	12.005	6.643	
SD	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
P	.796	.183	.736	.126	.565	.820	.653	.068	.058	.649	.035	.249	

Vergi algılama biçimlerini ve tutumlarını ölçen sorulara verilen yanıtların aylık gelir durumuna göre değişip değişmediği Kruskal Wallis H testi ile sınanmıştır. Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, aylık gelir durumu açısından tablo 49'da görüldüğü üzere sadece 24. soruda istatistiki bakımdan anlamlı farklılık bulunmuştur.

Araştırmaya katılan mükelleflerin, aylık gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösteren 24. soruya verdikleri cevaplarıyla ilgili istatistiki veriler Tablo 50'de sunulmuştur.

Tablo 50. Değişkene (S24) İlişkin İstatistikler

Değişken	Aylık Gelir	N	SO	P
S24	₺1000 ve daha az	25	117.32	0,035
	₺1001 – ₺2000	73	144.49	
	₺2001 – ₺3000	63	166.12	
	₺3001 – ₺5000	65	141.39	
	₺5001 – ₺10000	37	134.28	
	₺10001 ve üzeri	21	112.60	

24. Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını artırmaktadır.

Mükelleflerin aylık gelir durumu ile “*vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artırdığı*” yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonucunda elde edilen anlamlılık düzeyi ($p=0,035$), tablo değerinden ($p<5\%$) küçük olduğundan ($p=0,035<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre ₺2001 – ₺3000 aylık gelir elde eden mükelleflerin (SO=166,12) diğer gelir gruplarına göre vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artıracığına daha fazla inandıkları söylenebilir.

Tablo 51. Kurumda Çalışan Personel Sayısı Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
χ^2	18.175	6.582	9.756	1.200	6.951	11.437	3.587	12.345	4.298	6.627	2.554	13.140	18.808
SD	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
P	.003	.254	.082	.945	.224	.043	.610	.030	.507	.250	.768	.022	.002
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
χ^2	7.391	5.605	3.127	4.819	2.027	5.062	6.868	2.648	6.402	3.227	5.971	1.337	
SD	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
P	.193	.347	.680	.438	.845	.408	.231	.754	.269	.665	.309	.931	

Vergi algılama biçimlerini ve tutumlarını ölçen sorulara verilen yanıtların kurumda çalışan personel sayısına göre değişip değişmediği Kruskal Wallis H testi ile sınanmıştır. Erzinan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, kurumda çalışan personel sayısı açısından tablo 51'de görüldüğü üzere 1, 6, 8, 12. ve 13. sorularda istatistiki bakımdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Araştırmaya katılan mükelleflerin, kurumda çalışan personel sayısına göre anlamlı farklılık gösteren 1, 6, 8, 12. ve 13. sorulara verdikleri cevaplarıyla ilgili istatistiki veriler Tablo 52'de sunulmuştur.

Tablo 52. Değişkenlere (S1-S6-S12-S13) İlişkin İstatistikler

Değişken	KÇPS	N	SO	P
S1	1-10	202	138.38	0,003
	11-20	42	136.71	
	21-30	15	135.33	
	31-40	8	108.25	
	41-50	5	242.40	
	51 ve üzeri	8	192.06	
S6	1-10	202	140.02	0,043
	11-20	42	156.44	
	21-30	15	140.57	
	31-40	8	57.50	

	41-50	5	127.50	
	51 ve üzeri	8	159.94	
S8	1-10	202	141.08	0,030
	11-20	42	132.60	
	21-30	15	139.47	
	31-40	8	77.25	
	41-50	5	192.40	
	51 ve üzeri	8	200,00	
S12	1-10	202	133.30	0,022
	11-20	42	144.10	
	21-30	15	185.70	
	31-40	8	208.00	
	41-50	5	164.30	
	51 ve üzeri	8	136.38	
S13	1-10	202	135.69	0,002
	11-20	42	138.89	
	21-30	15	116.30	
	31-40	8	225.44	
	41-50	5	177.50	
	51 ve üzeri	8	207.63	

1. Vergi, mükelleflerin ödeme gücüne göre alınmalıdır.

6.Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamaktadır.

8.Bir tanıdığım vergi kaçırır ve yakalanmazsa, bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur.

12.Vergi sistemi adaletsizdir bu açıdan vergi kaçırmak önemli bir ahlaki sorun değildir.

13.Vergi kanunları yeterince anlaşılır ve açık değildir.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen anlamlılık düzeyi ($p=0,003$), tablo değerinden ($p<5\%$) küçük olduğundan ($p=0,003<5\%$) kurumda çalışan personel sayısı ile “*verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 41 ile 50 arasında personeli olan kurumların (SO=242,40) diğer kurumlara göre verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği yönündeki düşünceye daha fazla katıldıkları söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısı ile “*siyasal iktidarın vergi politikalarının mükelleflerin beklentilerini karşıladığı*” yönündeki düşünce arasında, yapılan analiz sonucunda ($p=0,043<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 51 ve üzeri personel çalıştıran kurumların (SO=159,94) siyasal iktidarın vergi politikalarının mükelleflerin beklentilerini karşıladığına inancının 50 ve altında personel çalıştıran kurumlara göre daha fazla olduğu söylenebilir.

“*Bir tanıdığım vergi kaçıran ve yakalanmazsa, bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur*” düşüncesi ile kurumda çalışan personel sayısı arasında yapılan analiz sonucunda ($p=0,030<5\%$) anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre 51 ve üzeri personel çalıştıran kurumlar (SO=200,00) diğer kurumlara göre, vergi kaçıran ve yakalanmayan mükelleflerden daha fazla etkilendikleri ve kendilerinde de zaman zaman vergi kaçırma fikri oluştuğu söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısı ile “*vergi sistemi adaletsizdir bu açıdan vergi kaçırmak önemli bir ahlaki sorun değildir*” yönündeki düşünce arasında, yapılan analiz sonucunda ($p=0,022<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 31-40 personel çalıştıran kurumların (SO=208,00) diğer kurumlara oranla vergi kaçırmayı vergi sistemi adaletsiz olduğu için önemli bir ahlaki sorun olarak görmediği söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısı ile “*vergi kanunlarının istenilen açıklıkta ve anlaşılır olmadığı*” yönündeki düşünce arasında, yapılan analiz sonucunda ($p=0,002<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 31 ile 40 personeli olan kurumların (SO=225,44) vergi kanunlarının istenilen açıklıkta ve anlaşılır olmadığına en fazla inanan grup olduğu söylenebilir.

Tablo 53. Kurumun Faaliyet Alanı Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
χ^2	3.188	3.002	9.565	7.842	7.928	11.853	6.046	6.405	7.061	7.570	2.392	1.724	8.685
SD	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
P	.785	.809	.144	.250	.243	.065	.418	.379	.315	.271	.880	.943	.192
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
χ^2	7.086	3.221	8.866	8.180	2.778	6.176	6.790	5.880	4.198	4.250	3.670	3.048	
SD	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	
P	.313	.781	.181	.225	.836	.404	.341	.437	.650	.643	.721	.803	

Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçim ve tutumlarını ölçen sorulara verdiği yanıtların faaliyet alanlarına göre değişip değişmediği belirlemek üzere Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Vergiyi algılama biçim ve tutumlarının faaliyet alanları açısından farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında, her bir soru için $p > \%5$ olması nedeniyle anlamlı bir farklılık görülmemektedir (Tablo 53). Başka bir ifade ile kurumun faaliyet alanı, mükelleflerin vergiyi algılama biçim ve tutumlarını etkilememektedir.

Tablo 54. Kurumun Faaliyet Süresi Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
χ^2	1.778	4.012	4.334	12.544	2.632	3.161	1.589	.691	10.354	1.297	2.897	3.384	1.569
SD	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
P	.777	.404	.363	.014	.621	.531	.811	.952	.035	.862	.575	.496	.814
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
χ^2	1.970	.611	3.288	4.407	1.850	1.586	1.353	6.179	4.184	5.304	3.338	4.100	
SD	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
P	.741	.962	.511	.354	.763	.811	.852	.186	.382	.258	.503	.393	

Vergi algılama biçimlerini ve tutumlarını ölçen sorulara verilen yanıtların kurumun faaliyet süresine göre değişip değişmediği Kruskal Wallis H testi ile sınanmıştır. Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, kurumun faaliyet süresi açısından Tablo 54'de görüldüğü üzere 4. ve 9. sorularda istatistiki bakımdan anlamlı farklılık göstermiştir.

Kurumun faaliyet süresine göre araştırmaya katılan mükelleflerin, 4. ve 9. sorulara verdikleri cevaplar anlamlı farklılık gösterdiğinden buna ilişkin istatistiki veriler Tablo 55’de sunulmuştur.

Tablo 55. Değişkenlere (S4-S9) İlişkin İstatistikler

Değişken	Faaliyet Süresi	N	SO	P
S4	1-5 yıl arası	83	148.00	0,014
	6-10 yıl arası	88	153.64	
	11-15 yıl arası	51	137.26	
	16-20 yıl arası	23	156.46	
	21 yıl ve üstü	39	104.27	
S9	1-5 yıl arası	83	154.90	0,035
	6-10 yıl arası	88	130.07	
	11-15 yıl arası	51	123.31	
	16-20 yıl arası	23	156.65	
	21 yıl ve üstü	39	160.91	

4. Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.

9. Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler.

Kurumun faaliyet süresi ile “*vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğu*” yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonucunda elde edilen anlamlılık düzeyi ($p=0,014$), tablo değerinden ($p<5\%$) küçük olduğundan ($p=0,014<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 16 ile 20 yıl arası faaliyet gösteren kurumların ($SO=156,46$) vergi ödemeyi, diğer kurumlara göre daha fazla devlete bağlılığın bir göstergesi olarak gördükleri söylenebilir.

Kurumun faaliyet süresi ile “*başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler*” yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonucunda ($p=0,035<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. 21 yıl ve daha fazla faaliyet gösteren kurumlar ($SO=160,91$) 20 yıl ve daha az faaliyet gösteren kurumlara oranla vergi mükellefiyetini yerine getirmeyen mükelleflerden daha fazla etkileneceklerini ifade etmişlerdir. Buna bağlı olarak diğer mükelleflerin vergi ödeme sadakatleri başka mükelleflerin vergi ödeme istekliliğini artırıcı etki meydana getireceği söylenebilir.

Tablo 56. Mükelleflerin Kurumdaki Görevi Açısından Vergi Algılama Biçim ve Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13
χ^2	14.710	2.839	2.015	.134	1.820	2.583	1.185	4.224	.659	2.741	1.671	5.599	.512
SD	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
P	.002	.417	.569	.987	.611	.460	.757	.238	.883	.433	.643	.133	.916
	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	
χ^2	5.311	3.681	2.376	2.272	7.648	4.463	1.147	.885	.804	7.017	10.185	1.894	
SD	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
P	.150	.298	.498	.518	.054	.216	.766	.829	.849	.071	.017	.595	

Vergi algılama biçimlerini ve tutumlarını ölçen sorulara verilen yanıtların mükelleflerin kurumdaki görevine göre değişip değişmediği Kruskal Wallis H testi ile sınanmıştır. Erzinan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, kurumdaki görevleri açısından Tablo 56'da görüldüğü üzere 1. ve 24. sorularda istatistiki bakımdan anlamlı farklılık göstermiştir.

Araştırmaya katılan mükelleflerin, kurumdaki görevlerine göre anlamlı farklılık gösteren 1. ve 24. sorulara verdikleri cevaplarıyla ilgili istatistiki veriler Tablo 57'de sunulmuştur.

Tablo 57. Değişkenlere (S1-S24) İlişkin İstatistikler

Değişken	Mükelleflerin Görevi	N	SO	P
S1	İşletme ortağı	136	130.69	0,002
	Genel müdür	27	152.78	
	Finans/Muhasebe Müdürü	40	177.33	
	Diğer çalışan	81	141.70	
S24	İşletme ortağı	136	148.53	0,017
	Genel müdür	27	171.13	
	Finans/Muhasebe Müdürü	40	144.41	
	Diğer çalışan	81	121.89	

1. Vergi, mükelleflerin ödeme gücüne göre alınmalıdır.

24. Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını artırmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen anlamlılık düzeyi ($p=0,014$), tablo değerinden ($p<5\%$) küçük olduğundan ($p=0,002<5\%$), mükelleflerin kurumdaki görevi ile verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre finans/muhasebe müdürlerinin (SO=177,33) diğer çalışanlar, işletme ortağı ve genel müdürlere göre verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği yönündeki düşünceye daha fazla katıldıkları söylenebilir.

Mükelleflerin kurumdaki görevi ile vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artırdığı yönündeki düşünce arasında yapılan analiz sonucunda ($p=0,017<5\%$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre genel müdürlerin (SO=171,13) vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artıracığına diğer çalışanlar, işletme ortağı ve finans/muhasebe müdürlerine göre daha fazla inandıkları söylenebilir.

E.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çağdaş vergilendirme, vergiyi sadece teknik anlamda değil aynı zamanda insan faktörünü ve psikolojisini dikkate alarak değerlendirir. Vergi, devletin herkese egemenlik gücüne dayanarak yüklediği zorunlu bir yükümlülüktür. Vergilendirme sürecinde devlet ve yükümlüler olmak üzere iki taraf vardır. Bu iki tarafın uyumu vergiden beklenen verimi artıracaktır.

Vergi vermede vergi ödeme istekliliğini tayin eden algılara bağlı olarak mükelleflerin davranışlarında bireysel ve çevresel faktörlerin etkili olduğu genel kabul görmektedir. Bu faktörler; vergi ödeme gücü, vergi ahlakı ve vergi bilinci, eğitim düzeyi, aile ölçeği, devlete bağlılık, siyasal iktidara bakış açısı, yükümlülerin diğer yükümlülere bakış açısı, kişisel etkenler, vergi yönetimi ve vergi sisteminden kaynaklanan etkenler, ekonomik ve siyasal yapı ile ilgili etkenler olarak sıralanabilir.

Mükellefler bireysel ve çevresel faktörlerden etkilenecek vergileri bir yük olarak görmekte ve üzerlerindeki bu vergi yükünden kurtulabilmek için; karar alma mekanizmalarını yönlendirme, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, vergi borcunu geç ödeme, vergi grevi, vergi yansımaları ve göç gibi davranış biçimleri sergileyecektir.

Çalışmada vergileme, vergileme karşısında mükelleflerin ortaya koyduğu davranışlar ve bu davranışların nedenleri ele alındıktan sonra Erzincan ilinde faaliyet gösteren ticaret ve sanayi odasına kayıtlı limited ve anonim şirketleri kapsayan anket çalışması 284 mükellef üzerinde uygulanmıştır. Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri, vergi karşısındaki tutumları ve davranışları ve bu davranışları belirleyen faktörlerin neler olduğu gibi konularda mükelleflerin görüşleri alınarak çalışmada ortaya konulan teorik bilgiler test edilmeye çalışılmıştır.

Analiz sonucunda ortaya çıkan Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçim ve tutumlarına ilişkin bulgular ve ulaşılan genel sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Mükelleflerin tamamına yakını (%92,9) ödediği verginin ödeme gücüne göre alınması gerektiğini düşünmektedir.

Mükelleflerin vergiye bakışı açısından, ödeyecekleri vergide eşitliğin sağlanması, vergilerin mükelleflerden sahip olduğu ödeme güçlerine göre alınmasına bağlıdır. Ödeme gücüne göre vergilendirilmediğini düşünen mükellefler vergiye karşı tepki göstereceklerdir.

Erzincan'daki mükelleflerin tamamına yakını (%97,2'si) vergiye ilişkin sorumluluklarının yerine getirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Vergi sorumluluğu, vergi bilincinin ve ahlakının gelişmiş olması sonucunda yerine getirileceğinden, bu soruda mükellefler açısından olması gereken olumlu bir tablo ortaya çıkmıştır.

Mükelleflerin %84,9 oranında büyük bir çoğunluğu gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmanın doğru bir davranış olmadığını düşünmektedir.

Vergi bilincinin artması ile mükellefler, bireysel ve çevresel faktörlerden daha az etkilenerek vergiye karşı olumlu davranışlar sergileyeceklerdir. Mükelleflerin %37'si Devletin vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yaptığını düşünmekle birlikte, %46,8'lik bir kesim Devletin bu konuda üzerine düşeni yapmadığını düşünmektedir. %16,2'lik bir kısım ise bu konuda kararsız kalmışlardır. Bu bağlamda Devletin vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapma konusunda yetersiz kalması mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını olumsuz etkileyecektir.

Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu (%71,5'i) vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğu düşüncesindedir. Mükelleflerin vergi ödeme ile devlete bağlılık arasında kurmuş oldukları bu olumlu bağlantı, onların devlete olan yükümlülüklerini yerine getirdikleri davranışlarda etkili olmakla birlikte devlete olan bağlılık arttıkça vergiye olan tahammül de artacaktır.

Mükelleflerin %88,0'ı vergi ödevinin vatandaşlık görevleri arasında yer aldığını düşünmektedir. Bu bulgulardan, Erzincan'daki Mükelleflerin vergi yükümlülüğünü zorunlu bir eylem olarak görmek yerine toplumsal bir görev olarak yerine getirdikleri söylenebilir.

Mükelleflerin %61,0'ı siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarının beklentilerini karşılamadığını düşünmektedir. Böylece mükelleflerin çoğunluğunun siyasal iktidarın vergi politikalarının kendi beklentilerini karşılamadığı yönünde bir

düşünceye sahip olduğu ortaya çıkmakta ve bu bağlamda siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarına tepki olarak onların etkisinden kurtulmaya çalışacaklardır. Bu bağlamda, 'Türkiye'de tüm mükellefler vergiye karşı tepki duymaktadırlar' ifadesine mükelleflerin %56,4'ünün katıldığı gözlenmiştir. Bu durum vergiye karşı duyulan tepkide siyasal iktidarın vergi politikalarının kendi beklentilerini karşılamamasının da etkili olabileceğini göstermektedir.

Mükelleflerin %14,8'i Türkiye'deki mükelleflerin vergisini tam olarak ödediğine inanmakla beraber büyük bir çoğunluğu olan %77,1'inin vergilerini tam olarak ödemediklerini düşünmektedirler. Bu bağlamda aynı mükelleflerin 'Yapmış olduğum gelir getirici ekonomik faaliyetlerde hiçbir zaman vergi kaçırmadım' ifadesine yönelik düşüncelerine bakıldığında %88,6'sının hiçbir zaman vergi kaçırmadığı yönünde cevap verdikleri görülmektedir. Bu durum mükelleflerde başkalarının vergisini tam ödemedikleri düşüncesinin hakim olmasına rağmen diğer mükelleflerin davranış ve düşüncelerinden etkilenmedikleri söylenebilir.

Mükelleflerin %35,9'u vergiye karşı davranışlarını belirlerken bir tanıdığının vergi kaçırıp yakalanmamasının kendilerinde de zaman zaman vergi kaçırabileceğini fikrini doğuracağına inanırken, %52,4'ü bu düşünceye katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Mükelleflerin %69,3'ü başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesinden olumsuz etkileneceklerini belirtmişlerdir.

Mükellefler ödedikleri vergilerin etkin bir biçimde hizmete dönüştürülmesini arzu ederler, kamu hizmetlerinin gereği gibi sunulmaması, vergi ödeyen mükelleflerde vergilerin kötü harcandığına dair bir kanı oluşturarak vergiye karşı bir direnç oluşturacaktır. Bu bağlamda mükelleflerin %27,1'i vergilerin kendilerine genel kamu hizmeti olarak döndüğünü düşünmekle beraber; %56,7'lik önemli bir kesimi tarafından ödedikleri vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmediğini düşünmektedir.

Mükelleflerin %30,6'lık kesimi ödedikleri vergilerin kamu tarafından etkin kullanıldığını düşünmekle beraber %41,9'luk kesimi ise kamu tarafından vergilerin etkin olarak kullanılmadığı görüşündedir. Bu bağlamda kamu gelirlerinin etkin kullanılmadığı düşüncesi, yükümlülerde vergiye karşı direnç meydana getireceği söylenebilir.

Mükelleflerin %36,3'ü gelir idaresi başkanlığının mükellef odaklı davrandığını düşünürken, katılımcıların %35,5'i gelir idaresinin mükellef odaklı davranmadığı düşüncesindedir. %28,2'lik bir kesim ise bu soru karşısında kararsız kalmışlardır. Bu bağlamda Gelir İdaresi Başkanlığı'nın mükellef odaklı politikalarının mükelleflerin ancak belli bir kesimi tarafından fark edildiği görülmektedir. Bundan dolayı Gelir İdaresi Başkanlığı mükellef odaklı yönetim anlayışını öne çıkararak mükellefe bu anlayışta olduğunu hissettirmelidir.

Mükelleflerin %53,1 vergi dairesinde çalışan personelin eğitim ve mesleki bilgi düzeyinin yetersiz olduğu düşüncesindedir.

Katılımcıların %53,9'u mevcut denetimlerin ve vergi cezalarının vergiyi ödeme açısından olumlu etki yaptığını düşünmektedir.

Mükelleflerin %58,1'lik kesimi vergi kaçırmayı ahlaki açıdan bir problem olarak algılamaktadır.

Mükelleflerin vergileme karşısında, onların algı ve düşüncelerinin şekillenmesinde önemli unsurlardan biri olan vergi mevzuatının açıklığı ve anlaşılabilirliği önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda mükelleflerin %58,1'i vergi mevzuatının yeterli açıklıkta olmadığını düşünmektedir. Bu durumun mükellef algılarında sapmalara yol açarak vergi etkinliğini olumsuz etkileyeceği söylenebilir.

Vergi mevzuatındaki çok sık değişiklikler Erzincan ilindeki mükellefleri vergi ile ilgili işlemlerinde olumsuz etkilemektedir.

Sık sık çıkarılan vergi aflarının mükelleflerin tutumlarını olumsuz etkileyerek vergi kaçakçılığını artırdığı söylenebilir.

Erzincan'daki mükellefler geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olduğunu belirtmişlerdir. Vergilemedeki bu eşitsizlik mükellefleri olumsuz etkileyerek vergiye karşı tepkiye iteceği beklenir.

İyi bir vergi sistemi esnek olmalı, ekonomik koşullardaki değişim ve gelişimlere uyum sağlamalıdır. Ekonomik koşullar değiştikçe vergiler ve vergi oranları ayarlanmalıdır. Erzincan'daki mükelleflerin %37,7'si vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağladığını düşünürken, %38,4'ü ise tam aksine vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığını düşünmektedir.

Erzincan'daki Mükelleflerin %72,9'u vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıf olduğunu ve bu yüzden vergi suçlarının arttığını düşünmektedir. Bu durum mükelleflerin suçların azaltılabilmesi için mevcut cezaların daha da artırılması gerektiğine inandıkları anlamını taşımaktadır.

Ekonominin içinde bulunduğu durum vergi ödeme konumundaki mükelleflerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında mükelleflerin büyük bir çoğunluğu (%78,2'si), vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda milli gelir düzeyinin Erzincan'daki mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkilediği söylenebilir.

Erzincan'daki mükelleflerin demografik özellikleri ile işletme bazlı faktörlerinin vergi algısı ve tutumları üzerindeki etkisi toplam değerler açısından Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri ile araştırılmıştır. Test sonuçlarına bakıldığında; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu gibi demografik faktörler, mükellefiyet türü, aylık gelir, kurumdaki çalışan personel sayısı, kurumun faaliyet alanı, kurumun faaliyet süresi ve mükellefin kurumdaki görevi gibi işletme bazlı faktörlerden sadece aylık gelir düzeylerinin vergi algısı ve tutumları üzerinde mükelleflerin bakış açılarını farklılaştırdığı belirlenmiştir. Diğer faktörlerin ise mükelleflerin vergiye bakış açısını etkilemediği tespit edilmiştir.

Mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları ile aylık gelirleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Aylık gelir düzeyleri açısından elde edilen bulgulara göre Erzincan ilindeki ₺5001 – ₺10000 aylık gelir düzeyine sahip mükelleflerin diğer gelir gruplarına göre vergiyi algılama biçim ve tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir.

Erzincan'daki mükelleflerin demografik özellikleri ile işletme bazlı faktörlerinin vergi algısı ve tutumları üzerindeki etkisi her bir soru için Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri ile araştırılarak anlamlı farklılık gösteren sorular ele alınmıştır.

Mükelleflerin yaşı ile “*geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olacağı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında 26-35 yaş grubundaki mükellefler geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının, diğer yaş gruplarındaki mükelleflere oranla daha fazla vergi eşitsizliğine neden olacağını belirtmişlerdir.

Vergiyi algılama biçim ve tutumları ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Başka bir ifade ile Erzincan'daki mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri ve tutumları, cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Mükelleflerin medeni durumu ile “*vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiği*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ortalamalara bakıldığında bekar mükelleflerin vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirelmeleri gerektiği yönündeki düşünceye, evli mükelleflere oranla daha fazla katıldıkları söylenebilir.

Mükelleflerin medeni durumu ile “*geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olacağı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi eşitsizliğine neden olacağı yönündeki düşüncenin bekar mükelleflerde evli mükelleflere oranla daha fazla hakim olduğu söylenebilir.

Mükelleflerin eğitim durumu ile “*vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir*” düşüncesi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında lisansüstü eğitim mezunu mükellefler vergi ödemeyi diğer mükelleflere göre daha fazla devlete bağlılığın bir göstergesi olarak görmekte-dirler.

Mükelleflerin eğitim durumu ile “*vergi dairesinde çalışan personelin eğitim ve mesleki düzeyinin yeterli olup olmadığı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında lisans mezunu mükelleflerin diğer mükelleflere göre vergi dairesinde çalışan personelin eğitim ve mesleki düzeyinin daha yeterli olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Mükelleflerin eğitim durumu ile “*vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağladığı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında lisansüstü mezunu mükelleflerin diğer mükelleflere göre vergi sisteminin ekonomik gelişmelere daha fazla uyum sağladığını düşündükleri söylenebilir.

Araştırmaya katılan mükelleflerin “*kurumun mükellefiyet türüne göre vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında mükelleflerin vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirilmeleri gerektiği yönündeki düşüncenin limited şirketlerde anonim şirketlere oranla daha fazla hakim olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan mükelleflerin “*kurumun mükellefiyet türüne göre vergi ödevinin vatandaşlık görevleri arasında yer aldığı*” yönündeki düşünce anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında limited şirketler vergi ödevini anonim şirketlere göre daha ağırlıklı olarak vatandaşlık görevleri arasında gördüğü söylenebilir.

“*Mükelleflerin aylık gelir durumu ile vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artırdığı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında ₺2001 – ₺3000 aylık gelir elde eden mükelleflerin diğer gelir gruplarına göre vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artıracığına daha fazla inandıkları söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısı ile “*verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında 41 ile 50 arasında personeli olan kurumların diğer kurumlara göre verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği yönündeki düşünceye daha fazla katıldıkları söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısı ile “*siyasal iktidarın vergi politikalarının mükelleflerin beklentilerini karşıladığı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 51 ve üzeri personel çalıştıran kurumların siyasal iktidarın vergi politikalarının mükelleflerin beklentilerini karşıladığına inancının 50 ve altında personel çalıştıran kurumlara göre daha fazla olduğu söylenebilir.

“*Bir tanıdığım vergi kaçırır ve yakalanmazsa, bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur*” düşüncesi ile kurumda çalışan personel sayısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında 51 ve üzeri personel çalıştıran kurumlar diğer kurumlara göre, vergi kaçırın ve yakalanmayan mükelleflerden daha fazla etkilendikleri ve kendilerinde de zaman zaman vergi kaçırma fikri oluştuğu söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısı ile “*vergi sistemi adaletsizdir bu açıdan vergi kaçırmak önemli bir ahlaki sorun değildir*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında 31-40 personel çalıştıran kurumların diğer kurumlara oranla vergi kaçırmayı vergi sistemi adaletsiz olduğu için önemli bir ahlaki sorun olarak görmediği söylenebilir.

Kurumda çalışan personel sayısı ile “*vergi kanunlarının istenilen açıklıkta ve anlaşılır olmadığı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre 31 ile 40 personeli olan kurumların vergi kanunlarının istenilen açıklıkta ve anlaşılır olmadığına en fazla inanan grup olduğu yapılan analizlerin sonucuna bakılarak söylenebilir.

Vergiye algılama biçim ve tutumlarının kurumların faaliyet alanları açısından her bir soru için anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Başka bir ifade ile Kurumun faaliyet alanının, mükelleflerin vergiyi algılama biçim ve tutumlarını etkilemediği söylenebilir.

Kurumun faaliyet süresi ile “*vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğu*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında 16 ile 20 yıl arası faaliyet gösteren kurumların diğer kurumlara göre daha fazla vergi ödemeyi devlete bağlılığın bir göstergesi olarak gördükleri söylenebilir.

Kurumun faaliyet süresi ile “*vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğu*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre 21 yıl ve daha fazla faaliyet gösteren kurumlar yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında 20 yıl ve daha az faaliyet gösteren kurumlara oranla vergi mükellefiyetini yerine getirmeyen mükelleflerden daha fazla etkileneceklerini ifade etmişlerdir.

Mükelleflerin kurumdaki görevi ile “*verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında finans/muhasebe müdürlerinin diğer çalışanlar, işletme ortağı ve genel müdürlere göre verginin mükelleflerin ödeme gücüne göre alınması gerektiği yönündeki düşünceye daha fazla katıldıkları söylenebilir.

Mükelleflerin kurumdaki görevi ile “*vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artırdığı*” yönündeki düşünce arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında genel müdürlerin, vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını artıracığına diğer çalışanlar, işletme ortağı ve finans/muhasebe müdürlerine göre daha fazla inandıkları söylenebilir.

Bütün bu değerlendirmeler ve mükellef görüşleri doğrultusunda gerek vergi idaresi açısından, gerekse mükellefler açısından etkin ve adil bir vergileme sisteminin kurulmasında ve vergiye uyumun arttırılmasında, bir kısım öneriler sunulabilir. Bunlar:

- Mükelleflerin vergiye bakışı açısından, ödeyecekleri vergide eşitliğin sağlanması için, vergiler mükelleflerden sahip oldukları ödeme güçlerine göre alınmalıdır.
- Vergi ahlakı ve bilincini arttırmaya yönelik, devlet üzerine düşeni yapmalıdır.
- Siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikaları, mükelleflerin beklentilerini karşılamaya yönelik olmalıdır.
- Mükelleflerde ödedikleri vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmediği kanaatinin silinmesi vergiye karşı olumsuz direnci azaltacağından, bu kanaatin silinmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, mükelleflerin belli bir kesimi tarafından fark edilen mükellef odaklı yönetim anlayışını öne çıkararak mükelleflere bu anlayışta olduğunu hissettirmelidir.
- Vergi dairesinde çalışan personelin eğitim ve mesleki bilgi düzeyinin artırılarak, mükellef odaklı yetiştirilmesine ağırlık verilmelidir.
- Etkin bir vergileme için, vergi mevzuatı yeterli açıklıkta ve sık değişiklikler gerektirmeyen kolay uygulanabilir olmalıdır. Bu bağlamda gerekli adımlar atılmalıdır.
- Sık sık çıkarılan vergi afları mükelleflerin tutumlarını olumsuz etkilediği için, vergi aflarına yer verilmemelidir.
- Vergi suçlarının azaltılabilmesi için vergi cezalarının yaptırım gücü artırılmalıdır.
- Ekonominin içinde bulunduğu duruma göre vergi oranlarını düşürmeye yönelik adımlar atılmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, Abdurrahman; “Vergileme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C:1, 1999.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; *Kamu Maliyesi*, Gazi Büro Kitabevi, 4.bs., Ankara 1993.
- AKSOY, Şerafettin; *Kamu Maliyesi (Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Devlet Borçları-Bütçe-Maliye Politikası)*, Filiz Kitabevi, 2011.
- AKTAN, C. Can, ÇOBAN, Hilmi; “Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler”, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006.
- AKTAN, C. Can, SARAÇ, Özgür, DİLEYİCİ, Dilek; “Vergilere Karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki ve Sosyo-Psikolojik Sınırları”, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006.
- ARKONAÇ, Sibel A.; *Sosyal Psikoloji*, 2. bs., Alfa Yayınları, İstanbul 2001.
- BİLİCİ, Nurettin; “*Vergi Cennetleri ile Mücadele*”, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek-Antalya), Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara 2004.
- ÇATALOLUK, Cuma; “*Vergi karşısında mükelleflerin tutum ve davranışları*”, Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi, S. 20, 2008.
- ÇİÇEK, Halit; “*Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri*”, İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2006,

- ÇİÇEK, Halit; Mehmet Karakaş, Abdunnur Yıldız, “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2008,
- ÇOBAN, Hilmi; *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Ağustos 2004.
- ÇOMAKLI, Şafak Ertan; *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi&Vergisel Kayıtdışılık*, Turhan Kitabevi, Erzurum 2007.
- DEMİR, İhsan Cemil; “*Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışları (Afyon İli Anket Çalışması)*”, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 1999.
- DOĞAN, Hasan Zafer: *İnsan Davranışları ve İnsan İlişkileri*, Uğur Ofset Matbaacılık, İzmir 1987.
- EDİZDOĞAN, Nihat; *Kamu maliyesi*, Ekin Kitabevi, 9.bs., Bursa 2007.
- ERDEM, Metin, ŞENYÜZ, Doğan, TATLIOĞLU, İsmail; *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınları, 4.bs., Bursa 2006.
- GERÇEK, Adnan, YÜCE, Mehmet; “Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları*, 1998.
- Gemmell, Norman, Oliver Morrissey, Abuzer Pinar; ”Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidence from U.K. Micro-Data”, *European Journal of Political Economy*, V:19, 2003, s.793–794.
- GÖKBUNAR, Ali Rıza, SELİM, Sibel, YANIKKAYA, Halit; “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, *Ekonomik Yaklaşım*, c.18, S. 63, s. 69-94.
- GÖKBUNAR, Ali Rıza, GÖKBUNAR, Ramazan; “*Mükellef Davranışları, Vergi Etiği ve Vergi Uyumunu*”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Temmuz 2007.

- GÜNTER, Schmölders; “Mali Psikokoloji”, Maliye Enstitüsü Konferansları, Onbeşinci Seri, *İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yayınları*, No:34, İstanbul 1968.
- KALAYCIOĞLU, Ersin; *Çağdas Siyasal Bilim*, Beta Yayınları, İstanbul 1984.
- KARAGÖZ, Yalçın, EKİCİ, Süleyman; Sosyal Bilimlerde Yapılan Uygulamalı Araştırmalarda Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Ölçekler, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, 2004.
- KAZICI, Sami; “*Vergi Kaçakçılığına Teorik Yaklaşım: Türkiye’de Vergi Denetimi ve Vergi İstihbarat Arşivi Uygulaması*”, Vergi Dünyası, S. 146, Ekim 1993.
- KİRMANOĞLU, Hülya; *Kamu Ekonomisi Analizi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1.bs., İstanbul 2007.
- Musgrave, Richard A., Musgrave Peggy B.: *Public Finance in Theory and Practice*, Mc Graw Hill Book. Company, United States, 1973.
- NADAROĞLU, Halil; *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınları, 7.bs., İstanbul 1974.
- ÖZ, Semih; *Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri*, Maliye Hukuk Yayınları, Ankara 2005.
- ÖZDAMAR, Kazım; *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi*, Kaan Kitabevi, Eskişehir 1999.
- PEHLİVAN, Osman; *Vergi Hukuku*, Derya Kitabevi, Trabzon 2009.
- SEYİDOĞLU, Halil; *Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Yayınları, Ankara 1992.
- SİLAH, Mehmet; *Sosyal Psikoloji Davranış Bilimleri*, Seçkin Yayıncılık, 2.bs., Ankara 2005
- ŞENYÜZ, Doğan; *Etkin Bir Vergileme için Yükümlü Psikolojisi*, Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1984.
- TUAY, Elif, GÜVENÇ, İnci; *Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Gelir İdaresi Başkanlığı, Yayın No:51, Kasım 2007.

- URAL, Ayhan, KILIÇ, İbrahim; *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, 2.bs., Ankara 2006,
- USER, İnci; “*Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı*”, Marmara Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992.
- USER, İnci: “*Vergi Psikolojisi ve Vergilemenin Psikolojik Sınırı*”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, S.1-2, 1992 b., s. 63-78.
- ÜNSAL, Şamil; “*Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etkenler*”, İstanbul Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1987.
- YENİÇERİ, Harun; “*Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma*” Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 9. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya 10–14 Mayıs 2004.
- YILMAZ, Gülay Akgül; *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları “Kayıt dışı Ekonomi; Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi”*, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya 10–14 Mayıs 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_18.xls.htm
(25.02.2014).

<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=459>

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_18.xls.htm
(25.02.2014).

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2013/2013_Faaliyet_Raporu.pdf
(05.06.2014).

<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1495879-yazici-faal-durumdaki-sirket-sayisi-yuzde-3-46-artti> (23.06.2014).

GİB: “2009–2013 Stratejik Plan”, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/Stratejik_Plan2009_2013.pdf (05.06.2014).

ÇEMBER, Erol; “Fiş Almayana da Ceza”, Anadolu Ajansı, http://www.alomaliye.com/ekonomi/fis_ceza.htm (28.06.2012).

T.C. 1982 Anayasası

Vergi Daireleri Kuruluş ve Görev Yönetmeliği (RG 24.12.1994/22151).

4.1.1961 tarih ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (RG 10.1.1961/10703).

EKLER

Ek-1:

ANKET FORMU

Sayın Katılımcı;

Bu anket formu, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mali Hukuk Anabilim Dalı yüksek lisans programında Prof. Dr. Murat NİŞANCI danışmanlığında yürütülmekte olan “Mükelleflerin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi; Erzincan İli Örneği” isimli yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere veri elde etmek amacıyla hazırlanmıştır. Doğru ya da Yanlış cevap olmayıp işaretleyeceğiniz cevapların sizin için en doğru olması önemlidir. Katılımcıların isimlerini bildirmelerine gerek yoktur. Anketten elde edilen veriler toplu olarak değerlendirilecektir.

İçtenlikle vereceğiniz cevaplarınız ve çalışmaya yapacağınız katkılardan dolayı şimdiden çok teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. Ekrem AKBULUT

Yaşınız?

()

Cinsiyetiniz?

() Erkek () Kadın

Medeni durumunuz?

() Evli () Bekar

Eğitim durumunuz?

()İlkokul ()Ortaokul ()Lise ()Önlisans ()Lisans ()Lisansüstü

Mükellefiyet türünüz?

() Limited şirket () Anonim şirket

Aylık geliriniz?

() ₺1000 ve daha az () ₺1001 - ₺2000 () ₺2001 - ₺3000
() ₺3001 - ₺5000 () ₺5001 - ₺10000 () ₺10000 ve üzeri

Kurumunuzda çalışan personel sayısı?

()

Kurumunuzun faaliyet alanı?

() İmalat () Turizm () İnşaat () Tekstil () Ticaret () Hizmet
() Diğer.....

Kurumunuzun faaliyet süresi?

() 1-5 yıl arası () 6-10 yıl arası () 11-15 yıl arası () 16-20 yıl arası () 21 yıl ve üstü

Kurumdaki göreviniz?

() İşletme ortağı () Genel müdür () Finans/Muhasebe müdürü () Çalışan

Lütfen aşağıda belirtilen ifadelere ne derecede katılmakta olduğunuzu hiçbir soruyu atlamadan, her soru için verilmiş eş seçenekten birini işaretleyerek belirtiniz!

Değerlendirme
En Uygun
Kutuya X İşareti
Koyunuz

AŞAĞIDAKİ GÖRÜŞLERE KATILMA DERECEİNİZ NEDİR?		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Vergi, mükelleflerden ödeme gücüne göre alınmalıdır.					
2	Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir.					
3	Vergi ödevi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır.					
4	Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.					
5	Devlet, vatandaşın vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapmaktadır.					
6	Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamaktadır.					
7	Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödemektedir.					
8	Bir tanıdığım vergi kaçırır ve yakalanmazsa, bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur.					
9	Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler.					
10	Ödediğimiz vergileri kamu hizmeti olarak geri alamıyoruz.					
11	Ödediğimiz vergiler kamu tarafından etkin kullanılmaktadır.					
12	Vergi sistemi adaletsizdir bu açıdan vergi kaçırma önemli bir ahlaki sorun değildir.					
13	Vergi kanunları yeterince anlaşılır ve açık değildir.					
14	Vergi mevzuatının sık sık değişmesi vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir.					
15	Sık sık çıkarılan vergi afları vergi kaçakçılığının nedenlerinden biridir.					
16	Vergileme açısından gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir.					
17	Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur.					
18	Gelir idaresi başkanlığı yeterince mükellef odaklı davranmaktadır.					
19	Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterlidir.					
20	Mevcut denetimler ve vergi cezaları, vergiyi ödememiz açısından olumlu etki yapmaktadır					
21	Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamaktadır.					
22	Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.					
23	Yapmış olduğum gelir getirici ekonomik faaliyetlerde hiçbir zaman vergi kaçırmadım.					
24	Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını artırmaktadır.					
25	Türkiye’deki tüm mükellefler vergiye karşı tepki duymaktadırlar.					

Katılımınız ve katkılarınız için teşekkür ederiz.